

Příspěvky k ústecké vlastivědě

číslo 16

Muzeum města Ústí nad Labem

2017

OBSAH

Historie

Místo rekreace – Vaňov (Věra Hladíková).....	2
Osudy lodí – osudy lidí (Ivan Troutnar).....	7
Dobová kalkulace stavby lodí (Ivan Troutnar).....	11
Tlaková plynárna v Ústí nad Labem (Karel Walter).....	15

Archeologie

Záchranný archeologický výzkum v Habrovicích v roce 2015. Příspěvek k dějinám obce (Luboš Rypka).....	28
---	----

Přírodověda

Historie a současnost kauzy „Louka u Němčí“ (Petr Bultas).....	38
Soutok Moravy a Dyje (Jiří Spružina).....	43
Zápisky z terénního deníku (Jiří Spružina).....	49

Knihovna

Učitelství zápisník (Helena Houfková).....	52
--	----

Výstavy

Středověké Ústí (Eliška Wiesnerová).....	55
Korunovační klenoty v Ústí nad Labem (Václav Houfek).....	60
Příroda a myslivost na Ústecku (Václav Beran).....	62
Ústecký fenomén PORTA, rodinné stříbro Ústeckého kraje (Jindřich Šrejbr).....	64
Řez duší Zdeňka Koška (Václav Houfek).....	67

Akce pro školy a veřejnost

Pravá nefalšovaná středověká muzejní noc (Eliška Wiesnerová).....	70
Letní čítárna (Ludmila Netušilová).....	72
Letní čítárna pro děti (Martina Kaucká).....	74
Dny evropského dědictví (Martina Kaucká).....	75
Den archeologie (Eliška Wiesnerová).....	79

Zprávy a novinky

Zemřel generál poručík Jaroslav Klemeš (Martin Krsek).....	81
Ocenění ústeckého muzea (Václav Houfek).....	82
Ten druhý život (Eliška Wiesnerová).....	83
Historické přednášky „Cesty do minulosti“ 2017 (Jana Hubková).....	84
Další „poklad“ z Roztok u Puvrlů (Martin Krsek).....	86
Nová kniha o minerálech Českého středohoří (Zuzana Vařilová).....	90
Exponáty měsíce.....	91

MÍSTO REKREACE – VAŇOV

Věra Hladíková

Obec Vaňov, rozkládající se tři kilometry jižně od centra města Ústí nad Labem, na levém břehu Labe, je od roku 1980 součástí města Ústí nad Labem. K městu jako statkové zboží dokonce patřila i v letech 1350–1848. Z poddanské vsi se stala samostatnou obcí po roce 1849. Obyvatelstvo se původně živilo zemědělstvím, ovocnářstvím i vinařstvím a včelařstvím, až od 20. století s rozvojem průmyslu v sousedním Ústí nad Labem nalézali vaňovští občivu v ústeckých továrnách a provozovnách, řada provozovala vlastní živnost a zemědělství se stávalo okrajovou záležitostí.

Na počátku 20. století zde žilo 591 lidí, v roce 1934 se jejich počet zdvojnásobil (1 300), samozřejmě tomu odpovídala i vzrůstající ubytovací kapacita (1934 – 139 domů). Přírodní podmínky s polohou obce, která je obklopena labskými stráněmi, jež jsou součástí tzv. Podlešínského plata, částečně holými, částečně zalesněnými s výhledem na mohutnou siluetu hradu Střekova, výhodné dopravní spojení a blízkost průmyslového města daly vznik i dalšímu vylepšení občivy obyvatel ve 20. století – Vaňov se stal zdrojem rekreační zábavy pro sousední město. Napomohla tomu i železniční zastávka na trati Děčín – Praha (1850), byla sem zavedena elektrická pouliční dráha z Ústí nad Labem (1925, 1928) a obcí navíc procházela hlavní státní silnice Ústí nad Labem – Lovosice – Praha (1836). S Ústím byla spojena i turistickými pěšími cestami od Větruše ke svým přírodním, turisticky atraktivním útvarům, Vaňovskému vodopádu a skalnímu masivu Vrkoč. Zelený labský břeh, místně dostatečně se rozšiřující, se stal přístavištěm pro výletní lodě a přívoz, místem pro procházky, pobyt u vody a sportovní vyžití, jež řeka Labe umožňovala. V létě letní sporty, v zimě bruslení. Vaňov byl základnou veslařského sportu na Ústecku. Již roku 1874 zde byl založen německý veslařský oddíl Ruder-klub Regata. O 49 let později, 28. února 1923, jej následoval Český veslařský klub Ústí nad Labem, a v říjnu téhož roku došlo k otevření české sportovní loděnice. V roce 1930 byla na místě staré německé loděnice z roku 1901 postavena moderní budova ve stylu německého expresionismu, spolkový dům veslařského a bruslařského klubu. V roce 1934 zde fungovaly tři loděnice. Zelená plocha u Labe vytvářela pro příchozí rekreanty jakési letovisko, v adresářích uvedené přímo jako Sommerfrische, kde se příchozí oddávali zábavě spojené s pobytem u vody na čerstvém vzduchu. Osvěžení

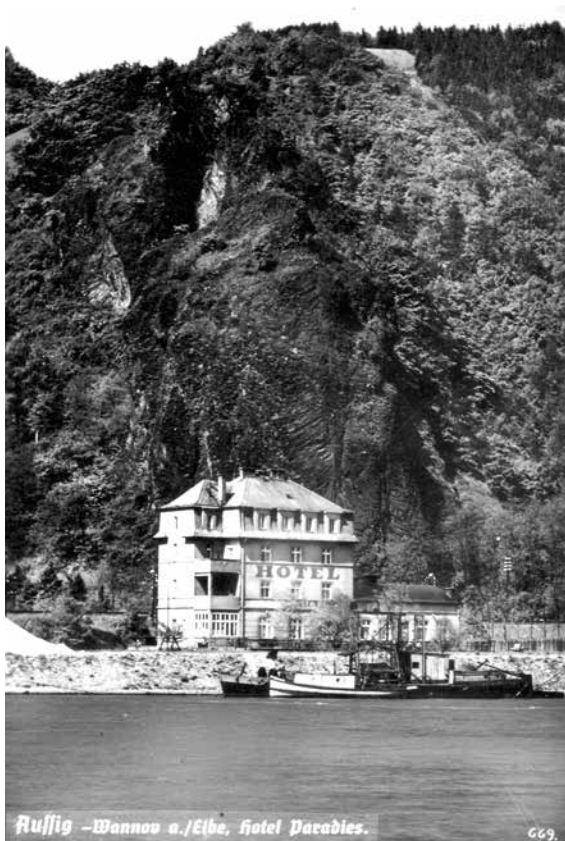
nalézali i v místních tradičních třech až pěti hostincích, Zum Eiskeller, Zum Anker, Zur Sonne a v restauraci veslařského klubu (1907–1930). Po roce 1930 se objevil ještě hostinec Zum Wasserfall a Rilkův restaurant. Ve stejnou dobu byl postaven na břehu řeky, proti skalnímu útvaru Vrkoč, hotel Zum Paradies. Ve 30. letech rozvoj rekreace podpořil i nárůst takových živností ve Vaňově jako tři krejčovství, šest obchodníků, kadeřnictví, pekařství a dokonce i benzinová pumpa.

V obci stál jediný průmyslový podnik, barvírna Johanna Pilze, přenesená do Vaňova z údolí Klíšského potoka v roce 1889 (dnes objekt

firmy AZ Sanace). Další nejbližší podniky, na Pražské ulici, patřící ovšem do Ústí, byly cukrovar a tiskárna Josefa Teppera.

I po roce 1945 nějaký čas vydržel Vaňov bez průmyslu. Blízkost Ústí zajišťovala dostatek pracovních příležitostí, a tak se obec vyhnula zavádění průmyslových závodů, v podstatě logicky nebylo ani kde je postavit. I když se nakonec místo našlo. Ale hlavně, stále se počítalo, že Vaňov spolu s Brnou zůstanou prostorem pro rekreační vyžití Ústečanů.

V roce 1947 vzniklo v obci veřejné překladiště. Je využíváno i dnes a souvisí s veřejným přístavem, napojeným na železniční vlečku, postaveným v souvislosti s výstavbou Masarykových zdymadel. Využíván byl a je převážně

Hotel Ráj (Paradies). Pohlednice vydaná hotelem, 1939

Pohled na Vaňov od jihu, před skálou Vrkoč je vila ústeckého továrníka F. Maresche z roku 1890. Pohlednice Augusta Otta, 1915

k překládce písků a sypkých substrátů. V 70. letech vzniklo ve Vaňově překladiště uhlí. Velký projekt, který měl celé překladiště rozšířit a řešit zásobování Chvaletické elektrárny uhlím kombinovanou dopravou železnice–voda, pro odpor občanů i správních orgánů realizován nebyl, přesto překladiště uhlí bylo v provozu až do konce roku 1983.

Nakonec největším trápením v obci po roce 1945 se stal podnik Prefa, s jehož stavbou se započalo na podzim roku 1948. V těsném sousedství hotelu Ráj (čp. 115, dříve Zum Paradies) započaly Čsl. stavební závody (národní podnik, závod Prefa – Praha) stavět továrnu na stavební prefabrikáty. Stavba byla započata bez souhlasu a vědomí obce, na cizích pozemcích, bez jakéhokoli předchozího komisionálního řízení. Vaňov měl s těmito pozemky vlastní, takřka existenční zájmy – pod nimi probíhala kmenová kanalizace obce a sběrný kanál, který odváděl prosakující vodu ze zdrže Masarykova zdymadla a tím zabraňoval podmáčení níže položených částí obce. Navíc se muselo počítat s tím, že písek, potřebný k provozování výroby, se musí

dovážet až od Žernosek, protože na tomto místě labský písek není. Což mohl být zcela jistě finančně nevýhodný krok.

Hotel Ráj byl předán stavebním závodům a sloužil novému podniku jako kancelářská budova. Přitom obec Vaňov stále počítala s jeho používáním, i když patřil již do svazku Čsl. hotely, n.p. Zpočátku byl v národní správě, plnil kulturní potřeby obce a dokonce z výnosu různých dávek kryl ročně 2/3 obecního rozpočtu. Ztrátou hotelu byl Vaňov poškozen, kromě finanční újmy přišel o společenské a kulturní „středisko“ a zároveň i o 30 pokojů, určených k ubytování návštěvníků a rekreatantů. Přišlo o ně i Ústí nad Labem, protože tam to s hotely nebylo též nijak slavné. Nakonec Vaňov byl vyzván, aby dal souhlas ke knihovnímu převedení majetkové podstaty hotelu na Čsl. stavební závody.

Od samého počátku bojovali vaňovští obyvatelé a jejich správní orgány s novým podnikem – původní provizorní kotelná, což byla na volném prostranství postavená lokomotiva ČSD, která vyráběla velmi nevhodně páru pro podnik, v r. 1951 zamořovala prachem a kouřem obec, hustý černý dusivý dým byl srážen větrem na přilehlou silnici v délce 50 m a vzniklá špatná viditelnost ohrožovala chodce i dopravu. Přetěžovaný motor jeřábu nakládajícího hotové výrobky vydával kvílivé hvízdání ve dne v noci. Drtič šterku neustálým ohlušujícím hlomozem, opět i nočním, byl poslední ranou k dosud jakž takž provozovanému rekreování Ústečanů. Neskutečná prašnost a hluk – tím oblažovala Prefa své okolí. V celém areálu závodu Prefa Vaňov vznikla řada staveb, mnohdy bez stavebního povolení. Mezi lety 1948–1951 bez stavebního povolení vzniklo v areálu nového podniku 17 staveb. Je až neuvěřitelné, kolik staveb se vtěsnalo do úzkého prostoru mezi labským břehem, státní silnicí a železnicí a tehdy ještě městskou elektrickou dráhou. Romantický hotel a břehy řeky obklopile špinavé, prašné, hlučné provozovny, sklady, nádrže, bunkry, transportní zařízení, několik transformačních stanic, nádrže na popel, zásobníky na uhlí, sklady železa, cementu, vodárna, kotelná a velké výrobní haly na ohýbání armatur apod. Prefa ukončila svou činnost na konci 80. let, poslední zbytky podniku padly v demolicích v letech 1989–1990.

Od roku 1976 patří celé katastrální území Vaňova do velkoplošné zvláště chráněné CHKO České středohoří a mimo to je součástí evropsky unikátní národní přírodní památky Vrkoč (1966), která je jedinečnou specifickou sloupcovou odlučností čediče. V blízkosti Vrkoče se na Podlešínském potoce

nachází Vaňovský vodopád, který je s 12 metry největším vodopádem Českého středohoří. A žije zde dnes 792 obyvatel ve 241 domech.

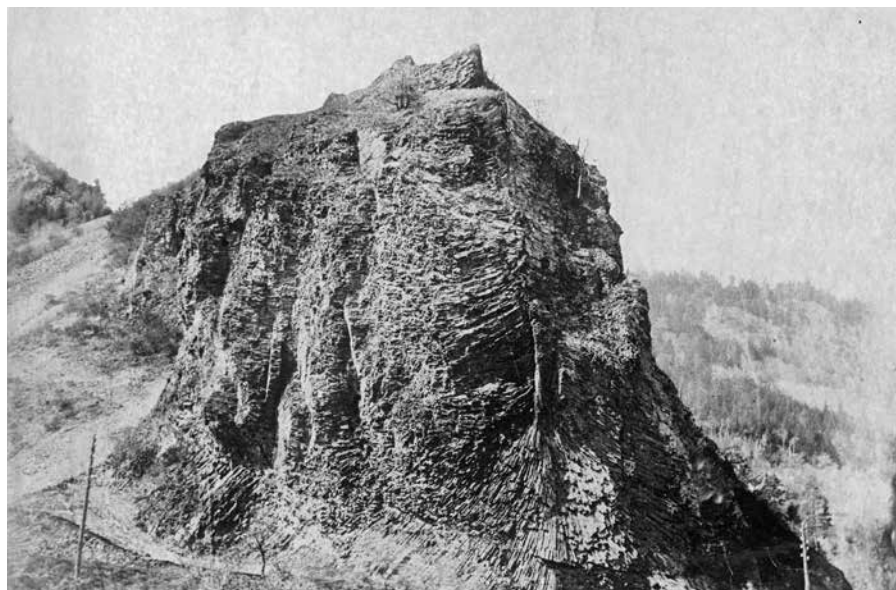
Přesto se přes Vaňov v nové době hnaly možná stovky kamionů po silnici, jež vede středem obce. Jejich bezpečnostní a ekologický dopad na život v obci byl srovnatelný s provozem podniku Prefa.

Nyní se schyluje k dalšímu problému, který může život v obci zase zkomplikovat. Rýsuje se záměr společnosti Kongresové centrum ILF, a.s., vystavit Logistické centrum – překladiště minerálních olejů Vaňov. To zatíží Vaňov opět prachem, hlukem, dopravou kamionů, havárie nebo povodeň by měly dopad i na další části města Ústí nad Labem. Samotné město se staví k záměru odmítavě, jak vyjádřilo 26. 9. 2017 na jednání zastupitelstva města.

Literatura a zdroje:

Zpracováno na základě dokumentů uložených v Archivu města Ústí nad Labem. Fondy MNV Vaňov 1945–1980, inv. č. 83, 84, 95, NVmÚstí nad Labem 1986–1990, inv. č. 289, ONV Ústí nad Labem 1945–1986, inv. č. 4804, 4805, 1466. Adresáře města Ústí nad Labem a okolí z let 1907–1934.

Špaček, P. (2009): Tak to bylo na Ústecku. Statutární město Ústí nad Labem 2009. Ústec-ká vlastivěda V./2, 272 s.

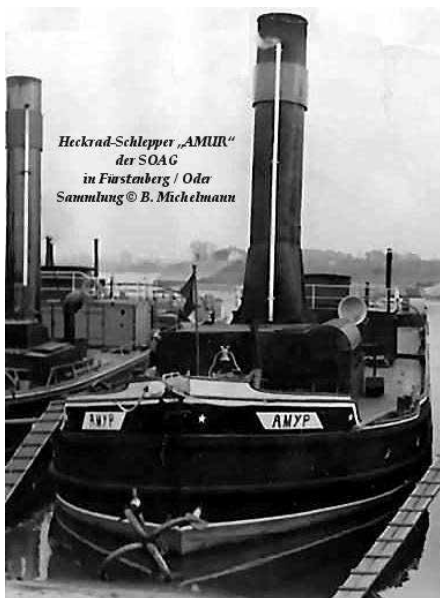
Historický snímek Vrkoče (foto Muzeum města Ústí n. L.)

OSUDY LODÍ – OSUDY LIDÍ

Ivan Troutnar

Pracoval jsem několik let na loděnici v Křešicích jako výkonný ředitel. Tehdy za mnou přišel jeden ze spolupracovníků a předal mi starou, ohmatanou knihu, plnou dokumentů psaných v němčině. Jednalo se o Revizní knihu parního kotle (Dampfkessel-Revisionsbuch) pro kotel č. 146, vyrobený v roce 1912 na loděnici Caesar Wollheim v Breslau (Wrocław). Samotná vazba je ve špatném stavu, jednotlivé listy jsou ohmatané, některé z nich uvolněné z vazby. Vlivem vlhkosti jsou některé listy méně čitelné. Kniha obsahuje celou řadu dokumentů od roku 1912 až do posledního zápisu z roku 1952. Při pročítání jednotlivých dokumentů jsem k mému překvapení zjistil, že kotel byl umístěný na lodi, jejíž historie je pevně spojená s osudem celého regionu Střední Evropy. Necht' to čtenář posoudí sám.

Zajímavá je hned první listina. Jedná se o „Dokument o umístění lodního parního kotle“, který byl okolkován a vydán pro Frankfurtskou nákladní železniční společnost (Frankfurter Gütereisenbahn Gesellschaft) pro zadokolesový parník (Hinterraddampfer) s domovským přístavem Breslau (viz příloha č. 3). Tato společnost patřila k vedoucím dopravcům na Odře v 1. polovině minulého století. Dle této listiny je na štítku zařízení uvedeno, že kotel pracuje s přetlakem 15 atm a byl vyroben firmou Caesar Wollheim Werft u. Reederei, Breslau. Tato loděnice prodělala od konce 19. století značný rozvoj a až do roku 1939, kdy byla arizována, patřila k významným

Snímek parního remorkéru Krym před rokem 1953 (archiv Deutsche Binnenreederei Berlin – www.binnenreederei.de)

Remorkér C.P.S.O. II u Güstebiese (nyni Gozdowice, Polsko)
(foto převzato z Uhlemann 1999)

stavitelům lodí na Odře. Neméně zajímavé jsou i další dokumenty. Jsou zde záznamy nejen o všech provedených revizních zkouškách, prohlídkách, opravách, ale i dokumentace kotle včetně umístění v lodním trupu a zkušební protokoly použitých materiálů. To dokládá tu skutečnost, že už před více než 100 lety byl kladen velký důraz na bezpečnost. Ne náhodou je u jednotlivých protokolů uváděno jméno obsluhy a prohlášení, že pracovník je obeznámen s obsluhou zařízení, ale obzvlášť, že ovládá bezpečnostní předpisy.

S historií parního stroje a kotle je pevně svázaná historie lodě, na které bylo zařízení umístěno. Jednalo se o zadokolesový vlečný parní remorkér (Heckradschlepper) s názvem Fürst von Pless. Loď měla rozměry 53,57 x 8,06 m a výkon 700 koní. Nevíme přesně, o kterého člena rodu se jednalo, ale knížectví Pless (nyní Pszczyna) se nacházelo ve Slezsku a členové knížecího rodu patřili k nejbohatším a nejvlivnějším rodům v Prusku a později v Německé říši. Z dalšího dokumentu vyplývá, že v roce 1917 byla majitelem parníku Schlesische Dampfer Comp. Ta vlastnila remorkér až do roku 1922,

kdy byl na základě článku 339 mírové dohody z Versailles spolu s mnoha dalšími plavidly předán Československu. Zpočátku provozovalo plavidla na Odře Vítkovické horní a hutní těžířstvo, v roce 1924 byla státem založena Československá akciová plavební společnost Oderská. Ta v prvních letech spolupracovala v oblasti provozu s Ostreederei GmbH Stettin, jak plyne z jednoho z dalších dokumentů v knize. V té době obdržel parník nepoe-
tický název „ČSPO II“. Pod československou vlajkou sloužil až do roku 1939, kdy přešel na firmu Otto Krüger z Hamburku, jak o tom svědčí jeden z dalších dokladů. O. Krüger dal lodi jméno „Renate“, nepochybně po man-
želce nebo dceři, jak to rejdaři dodnes dělají. Tak jako po 1. světové válce, i v roce 1945 se rozdělo-
val majetek poražených. Sovětská okupační sprá-
va v Německu (SMAD) v roce 1945 vytvořila Generaldirektion Schifffahrt (GDS) a posléze Deutsche Zentralverwaltung für Transport und Verkehr. K 1. 4. 1946 byla rozka-
zem č. 29 vytvořena so-
větská Staatliche Oder-
schifffahrt AG (SOAG), kam všechna plavi-
dla na Odře přešla. V té době se remor-
kér jmenoval „Krym“. V roce 1952 (4. červ-
na) byla vytvořena VEB Deutsche Oderschifffahrt se sídlem ve Fürsten-
bergu, do které sovětské úřady výše zmíněná pla-
vidla formálně převedly.

Příloha A.

Předák z německého originálu:

Seznam Oderských lodí,
které mají být postoupeny Československé republice podle čl. 339 mírové smlouvy.

Číslo rejstříku	Vlastník	Osazení lodí	Rok stavby	K.s.	Materiál	Pozaliska
A. Vlečné parníky:						
64	Schlesische D. C.	„Friedrich der Grosse“	1903	675	železo	se zadrtní koly
67	„ „ „	„Fürst von Pless“	1911	700	„	„
114	Caesar Woltheim	C. W. VII.	1913	700	„	„
216	Helling Otto	„Otto“	1914	819	„	„
620	Krüger Berthold	„Zukunft“	1910	600	„	„
280	Dampfer-Genossen- schaft d. Str. u. Binnen-Schiffer	„Osten“	1909	620	„	„
95	Schalacha	„Neusale“	1899	300	„	„
232	Ostreederei	„Frieda“	1902	300	„	„
218	Kattein R.	„Albrecht Achilles“	1899	350	„	„
284	Wittsch	„Conder“	1909	350	„	„

Úhrnem 10 vlečných parníků 5.414 k.s.

B. Přístavní parníky:

104	Hugo Stinnes	„H. Stinnes I.“	1907	180	„	šroubový parník
103	Stilert	„Kurt“	1900	75	„	„

Úhrnem 2 přístavní parníky 255 k.s.

Úhrnem 5.669 „

Má být postoupeno 5340 + 245 = 5.585 „

Zbytek 16 „ bude vyroben
80 tunami kosočetů štand.

Kopie Přílohy A předávacího protokolu na základě článku 339 mírové smlouvy (www.beck-online.cz)

S tím přichází poslední kapitola ze života lodi. Už předtím, v roce 1949, byla založena VEB Deutsche Schifffahrts- und Umschlagzentrale, do které bylo administrativně převedeno k 1. květnu 1953 celkem 665 lodí, ovšem fyzicky pouze asi 200, protože všechny dříve zabavené lodě z území Československa a Polska musely být vráceny. Loď byla převedena do tehdejší Československé plavby labsko-oderské (zal. 1952) pod názvem Krkonoše, ale nebyla už nikdy dána do provozu. Jak plyne z výše popsaného, parní kotel spolu s lodí, na které sloužil, byl svědkem všech rozhodujících dějinných událostí první poloviny minulého století. Příběh remorkéru Fürst von Pless je uzavřen a zrovna tak může být revizní kniha parního kotle uzavřena do depozitáře muzea.

Literatura:

Uhlemann, Hans Joachim (1999): Historisches vom Strom – Die Oder. Bd. XVII : ihre Entwicklung vom Natur - zum schiffbaren Strom. 1. Aufl., Verlag Dr. Neufang KG. Gelsenkirchen. 152 s.

Urkunde (první z dokumentů v revizní knize)

DOBOVÁ KALKULACE STAVBY LODÍ

Ivan Troutnar

Výstava „Plavba na páře“, pořádaná v Muzeu města Ústí nad Labem v roce 2016, mě inspirovala k hledání autentických dokladů o stavbě lodí na Ústecku. Od roku 1986 do r. 1992 jsem pracoval pro Loděnici Valtířov, která v té době byla součástí firmy České loděnice a.s. Tehdy tam ještě fungovala rýsozna, kde se kreslily lodní tvary v měřítku 1:1, aby bylo možné sejmout šablony a dle nich tvarovat jednotlivé plechy obšívky a vypálit z plechu výztuhy. Během několika málo let, kdy i k nám pronikla digitalizace, ztratila rýsozna smysl. V té době však kraloval na rýsovně p. Jiří Jonák, který mi poskytl plastovou obálku se zajímavými dokumenty. Ty byly v němčině, jednalo se o tzv. xeroxové kopie, jejichž kvalita odpovídala době vzniku. Šedivé listy jsem odložil, měl jsem totiž v té době úplně jiné starosti. Při návštěvě u pana Martina Krska v ústeckém muzeu jsem zjistil, že muzeum je vlastníkem stejné sady dokumentů a začal jsem se o listiny zajímat. Materiály jsem doma vyhledal a konstatoval jsem, že se jedná o písemné dokumenty pocházející z Loděnice Valtířov, které se vážou k roku 1929. Složka obsahovala:

1. kalkulaci nákladů na výrobu motorové nákladní lodě pro Sálu,
2. dopis firmy J. R. Henning z Berlína, týkající se stejné záležitosti,
3. část stavebních předpisů, snad z roku 1905, podle kterých měla být loď stavěna,
4. technický popis plavidla jako součást nabídky.

Samotná kalkulace nám dává představu nejen o úrovni tehdejších cen materiálů a kompletních lodí, ale také o způsobu a metodice, jak byly ceny lodí tehdy kalkulovány. Pravděpodobně s ohledem na to, že se jednalo o německého zákazníka, je celá kalkulace počítaná v markách. Kupní síla marky, jak udávají různí autoři (viz např. 3.), se pohybovala v té době v rozmezí 6 až 7 Kč/1 RM. Podle oficiálních dokumentů byl však kurs počítaný na základě obsahu zlata v hodnotě 7,85 Kč/1 RM. Na základě této kalkulace byla s jistotou vypracována nabídka a poslána zákazníkovi, tedy firmě J. R. Henning v Berlíně. Ten ve výše uvedeném dopise reaguje na nabídku, upřesňuje rozsah dodávky a termíny stavby a na závěr se těší na návštěvu p. Förstera z loděnice. Zajímavé jsou i další informace uvedené v dopise. Tak např. sděluje p. Henning, že nedávno jedna loděnice stejnou loď s kompletním

Kalkulace
novostavby motorové nákladní lodě pro Sálu
53,00 x 6,02 x 2,25
s motorovým vřzem, základem motoru a nástavbou

výkr. Z.11201
Z.11199

a. Práce s železem

Střední plechy	5.400+8% odpad	5.850	za 1t 175 Mk	1.020 Mk
Hrubé plechy	45.000 -//-	48.600	//	170
8.300				
Tyčové železo	17.000 -//-	18.350	//	150
2.760				
U-profil	9.500	9.500	//	175
1.670				
Ostatní profily	1.500	1.500	//	200
300				
		83.800		14.050
Transport a dopravné				1.500
Průměrná cena za 1 tunu	185			15.550
			Nýty	1.000
			Ocelové těleso	16.550 Mk

b.

	Mater.	Plac.hodiny
Kormidlo s plechy	750,-	
Kormidelní vedení s kladkami	500,-	200
Různá kování	250,-	
Kotevní naviják	500,-	
Pacholata, rohatinky, průvlačnice	200,-	50
Jeřábky, příd. čeleň, kování	700,-	50
Zábradlí	200,-	70
Lodní okna s příslušenstvím	600,-	80
Barva, dehet, cement	1.000,-	500
Zakrytí paluby, plachta	250,-	100
Letování, sváření, kyslík	500	-
Kování pro vchody a světliky	800,-	150
Navijáky	1.400,-	50
Prívěsná loďka	350,-	20
Odrazníky	20,-	10
Dámské schody	60,-	10
3 žebříky do nákl. prostoru	20,-	10
Lávka	60,-	10
Celkem materiál	4.810,- Mk	1.310 hod.

c. Práce se dřevem, truhlárna 2.100,- 1.600 hod.

d. Spuštění na vodu 200,- 300

e. Vlnitý plech 1.500,- 350

f. Celní uzávěr 450
Mk. 4.250,- 2.250 hod.

Dohromady:

	materiál Mk	Práce hod.
a.	16.550,-	15.750
b.	4.810,-	1.310
c.	2.100,-	1.600
d.	200,-	300
e.	1500,-	350
f.	450,-	
materiál =	25.610,- Mk	19.310 po 70 f.
		13.520,- Mk

Souhrn

Materiál Mk	25.610,-	Nabídková cena franko loděnice
Mzdy	13.520,-	bez motoru a vnitřního vybavení
Režie 50%	6.760,-	51.500,- Mk
45.890,-		bez nábytku pro majitele lodě
zisk 7%	3.500,-	bez kotev, řetězů a lan
49.390,-		ale s inventářem jak popsáno
Výkr., rýsov.	1.200,-	
50.590,-		
Nepředvídané	410,-	
Prodejní cena	51.000,-	

3/12.29
nečitelný podpis

Kalkulace dodávky motorové lodě pro Sálu (překlad I. Troutnar)

vybavením podepsala za 49 500,-, jen aby zaměstnala pracovníky (jedná se o krizový rok 1929) a dále si stěžuje na makléře, kteří v Německu zadávají práci pouze v případech, že se nepodaří zakázku uplatnit v Nizozemí. Nizozemské loděnice jsou proti německým mnohem lacinější, ovšem ty německé oproti tomu nešetří ani na tloušťce materiálu ani na vybavení. Varuje proto všechny zájemce před lacinou objednávkou v Nizozemí.

Velmi zajímavé jsou i kopie části nějakých stavebních předpisů (rukou je zde připsáno Adolf Pillat, 16/5/05). Jedná se zásadně

o loď s ocelovými boky a dřevěným dnem. Kromě podrobného popisu konstrukce, dimenzování ocelových výztuh a dřevěných nosných prvků je zde celá řada názorných obrázků, ilustrujících údaje z textu. V příloze článku je uvedena jedna strana publikace s obrázky jako příklad.

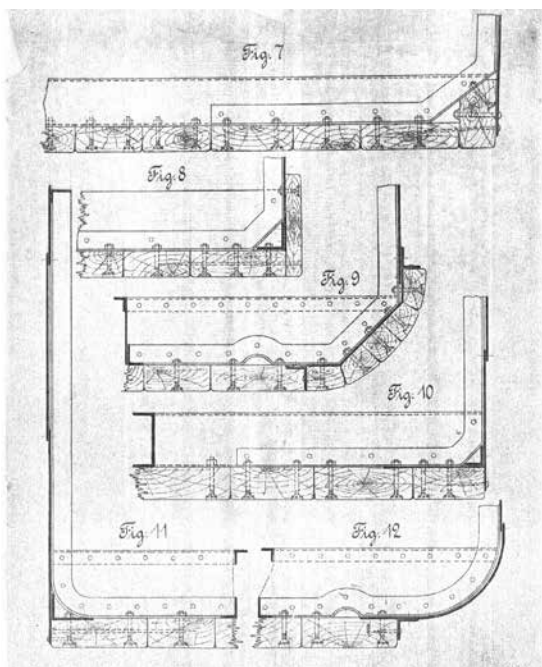
Technický popis plavidla obsahuje čtyři strany strojopisu a je v něm podrobně rozvedeno vše, co je v kalkulaci. Jeho rozsah přesahuje formát tohoto příspěvku. Je jen škoda, že z dochovaných dokumentů jsme se nedozvěděli, zda nabízená loď byla v roce 1930 skutečně postavena.

Literatura:

Koderová J. (2013): Dvacet let české koruny. Český finanční a účetní časopis, ročník 2013, č. 2.

Reichsgesetzblatt, Teil I, 1923, Nr. 100 – Verordnung über die Errichtung der deutschen Rentenbank. Vom 15. Oktober 1923, § 6, odst. 2.

Sbírka zákonů a nařízení státu československého, částka 64. č. 166, § 1 – Opatření Stálého výboru ze dne 7. listopadu 1929 o konečné úpravě československé měny.

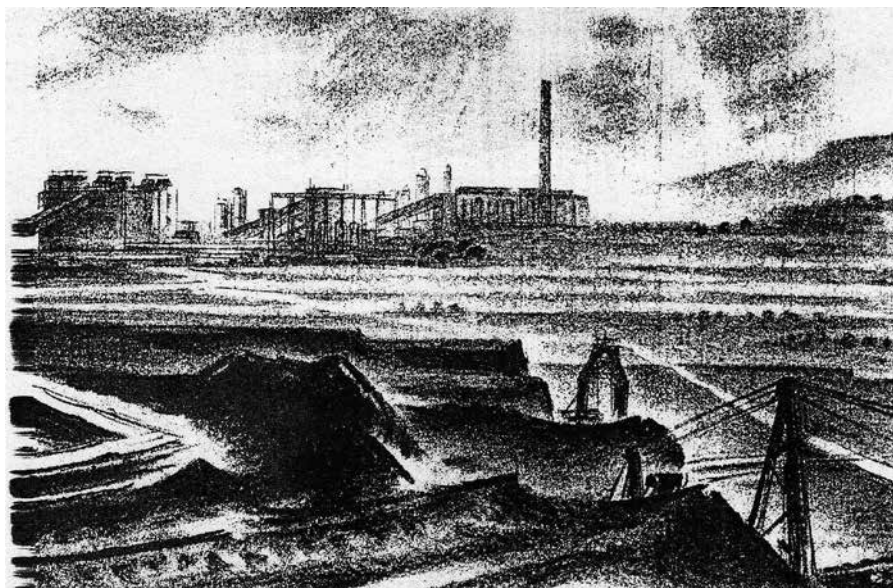
Ilustrace k lodní konstrukci

TLAKOVÁ PLYNÁRNA V ÚSTÍ NAD LABEM

Karel Walter

Výroba svítiplynu měla v Ústí nad Labem dlouhodobou tradici. Prvním výrobcem svítiplynu byl Spolek pro chemickou a hutní výrobu, který od roku 1857 vyráběl plyn nejen pro vlastní potřebu, ale dodával jej i pro město. Ústí se tak stalo prvním provinčním městem, kde byl svítiplyn využit k osvětlení. Rovněž sklárna společnosti „Mühling-Union“ v Ústí, uvedená do provozu v roce 1873, vyráběla surový generátorový plyn pro vlastní provoz sklářských pecí.

V letech 1912–1913 byla berlínskou firmou postavena v průmyslové čtvrti Předlice plynárna na ploše 24 000 m², denní výroba činila zpočátku 15 000 m³. Uhlí bylo dováženo železniční vlečkou, uvnitř závodu elektrickou vlečkou. Výhřevnost plynu byla 4 200 Kcal, plyn byl vyráběn v šesti generátorech a uskladněn byl v plynojemu o obsahu 10 000 m³. Kromě plynu byl vyráběn koks a pára, která byla dodávána do jatek a ostatních blízkých závodů.

Obraz neznámého autora – pohled přes lom na Tlakovou plynárnu (archiv K. Waltera)

Fotografie třídírny a zauhlování (foto K. Walter)

Spotřeba plynu se zvyšovala, rostla síť plynovodů, která v roce 1934 dosahovala délky 58 km, vyrobeno bylo v tomto roce 1 825 000 m³ plynu pro 5 000 spotřebitelů. (Ausigger Tagblatt 26. 10. 1935)

Veškerá výroba svítiplynu se stala záhy po skončení druhé světové války po obnově průmyslu nedostačující a bylo potřeba vybudovat nový výkonný zdroj. Nastala nová éra jeho výroby. Surovinou pro výrobu svítiplynu je uhlí, tato surovina byla snadno dostupná z blízkého nově otevřeného hnědouhelného lomu, a proto bylo toto místo předurčeno k vybudování nové plynárny.

Uhelný lom a Tlaková plynárna

Záměr vybudovat velký hnědouhelný lom v blízkosti Ústí nad Labem nebyl nový až v 50. letech 20. století. Tento úmysl vznikl již ve 40. letech, kdy bylo zřejmé, že povrchový důl Gustav I. ve Varvažově již svou těžbou nepostačuje rostoucí spotřebě a vzhledem k obtížným geologickým podmínkám brzy ukončí činnost.

Zamýšlená výstavba nového lomu se uskutečnila brzy po 2. světové válce, po roce 1950, na území obcí Dělouš, Úžín, Roudné. Lom později převzal název Důl Antonína Zápotockého. Po uvedení lomu do provozu bylo rozhodnuto o výstavbě tlakové plynárny v jeho bezprostřední blízkosti.

Tato vzpomínka na Tlakovou plynárnu (TPÚ) a propojenost s povrchovým hnědouhelným lomem je jen skutečnou vzpomínkou, a neobsahuje proto podrobné popisy technologických procesů.

Historie Tlakové plynárny započala rozhodnutím vlády z 20. 12. 1956 a po projekční přípravě byla zahájena výstavba 30. 8. 1957 na území zrušené obce Nedvězí. Stavba probíhala s různými potížemi způsobenými opožděnými dodávkami technologií a jejich montáží, přesto se předpokládalo najetí do zkušebního provozu 1. 9. 1961, toho dne došlo k zapálení prvního generátoru. TPÚ byla první tlakovou plynárnou v Československu.

Zpracování uhlí

V třídně dolů v Úžíně se uhlí drtilo, třídilo dle velikosti a požadavků velkoodběratelů. Uhlí bylo dopravováno železničními vagony do elektráren, tepláren a uhelných skladů, nákladními auty maloodběratelům a pásovým dopravníkem krytým mostem do tlakové plynárny do provozu Zauhlování.

Foto lanopásu (foto K. Walter)

Objekt sušárny uhlí s elektrostatickými odlučovači
multiprachy (foto K. Walter)

Fotografie provozu teplárny (foto K. Walter)

Uhelný lom přešel z ma-
lostrojové koncepce, spo-
čívající v těžbě lopatovými
rypadly a odvozu skřívky
a uhlí vagony s parními
lokomotivami o rozchodu
900 mm, na technologii
těžby s velkostí a do-
pravou materiálu pásovými
dopravníky.

Tlaková plynárna byla
přičleněna k dolu a celý vý-
robní komplex dostal název
Palivový kombinát Anto-
nína Zápotockého, národní
podnik, Úžín.

Novou technologií se
zvýšila efektivita těžby,
výrazně se zvýšil odbyt
uhlí mimo region. V 70. le-
tech bylo již zřejmé, že
zásoby uhlí v tomto lo-
žisku nepostačí po celou
dobu uvažované životnosti
TPÚ. Bylo proto rozhod-
nuto zajistit další provoz
plynárny uhlím z budova-
ného Lomu Chabařovice.
K přepravě uhlí byl zvolen
unikátní dopravník bez pře-
sypů, lanopásový dopra-
vník dlouhý 5,5 km z Trmic
přes západní část Střížovic-
kého vrchu do Úžína. La-
nopás byl vyroben firmou
Transporta Chrudim v an-
glické licenci firmy Cable

Izolované zásobníky dusíku (foto K. Walter)

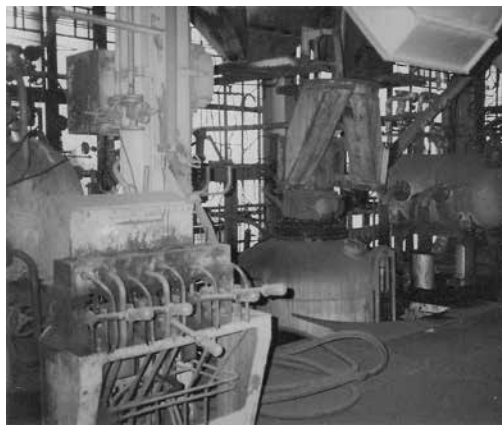
Belt. Z lanopásu bylo uhlí přesypáno do hlubinných zásobníků třídírny v Úžíně k dalšímu zpracování.

Zauhlování

Prvním provozem Tlakové plynárny, kam směřovalo uhlí z třídírny dolu, bylo středisko Zauhlování. Provoz zauhlování se skládal z několika objektů. Uhlí z třídírny dolu bylo dopraveno do budovy skládky, zde bylo 8 betonových zásobníků s celkovou kapacitou 16 000 tun. Uhlí bylo střídavě odebíráno a dopravováno do objektu drtírny.

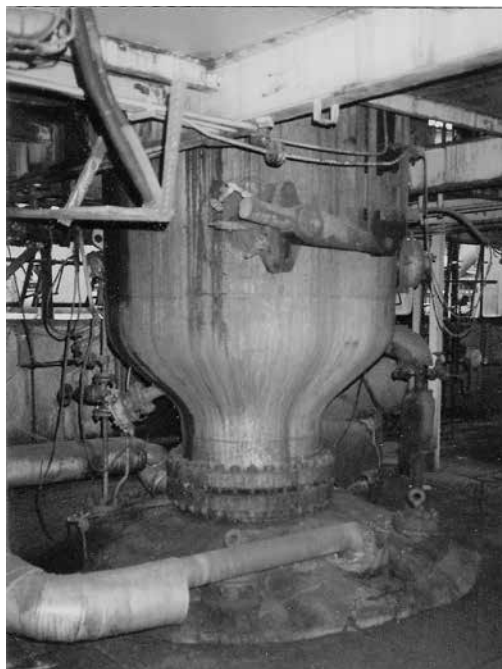
V drtárně byly instalovány dva rotační válcové drtiče s výkonem 230–250 t/hod, po rozdrčení bylo uhlí transportováno do sušárny, kde se nacházelo 9 rotačních sušičů uhlí, každý s výkonem 20 t/hod. Surové uhlí se vysoušelo párou při teplotě 150 °C a tlaku 0,3 MPa.

V budově byly v horních podlažích a na střeše elektrostatické odlučovače multiprachy o napětí 60 000 V stejnosměrného proudu. V objektu bylo 9 zásobníků uhlí po 200 tunách. Ze sušárny bylo uhlí dopravováno krytými

pásovými dopravníky do třídní. V betonové budově bylo vysušené uhlí přepraveno pásovými a redlerovými dopravníky na šest závěsných třídičů. Uhlí bylo pak dle požadované zrnitosti přepraveno do teplárny nebo generátorovny, zde se použilo uhlí od 3 do 25 mm.

Teplárna

Vytříděné uhlí o větší zrnitosti než 25 mm bylo z provozu Zauhlování, sekce třídní pásovým dopravníkem přivezeno do teplárny. Uhlí bylo vsypáno do zásobníků, každý ze 4 kotlů měl 2 zásobníky o obsahu 80 tun. Zde byla ve vysokotlakých kotlích vyráběna pára k výrobě elektrické energie, technologická pára pro zplyňovací proces v generátorovně a část pro otopnou soustavu v provozech. Výrobní pára měla před redukcí tlak 9,5 MPa a teplotu 535 °C. Část páry po zchlazení na 400 °C byla vedena do generátorovny, část páry byla využita ve dvou turbogenerátorech s maximálním elektrickým výkonem 24 MW o napětí 6 300 V.

Fotografie generátorů: vrchní a spodní část
(foto K. Walter)

Kyslíkárna

V provozu se vyráběl kyslík potřebný pro zplyňovací proces v generátorovně. Kyslík byl vyráběn z atmosférického vzduchu, nasáván turbokompresory v množství 90 000 m³/h a zchlazen na 15–20 °C.

Plynný kyslík o teplotě cca 20 °C byl dvěma kompresory o výkonech 11 000 m³/h a teplotě 120 °C veden dvěma potrubními řady do generátorovny. Vzduch byl po průchodu zařízeními a expanzní turbínou podchlazen na –190 °C a zkapalněn. Kyslík měl čistotu 95 %, dusík 97 %.

Zkapalněný dusík byl jedním z produktů používaných mimo TPÚ v gumárenském průmyslu a zčásti v potravinářství k šokovému zmrazení výrobků. Velkým odběratelem byly gumárny Rubena v Náchodě, které si zkapalněný dusík odvážely speciálními cisternovými návěsy.

Generátorovna

Železobetonová budova byla rozdělena do několika podlaží 0 až + 25 metrů. Uhlí bylo do tohoto provozu přepraveno pásovými dopravníky a uloženo do 14 zásobníků umístěných nad generátory. Do generátorů se napouštělo přes uhelné vpustě.

Maximální výkon dvou čisticích řad provozu Rectisol byl v každé řadě 53 000 m³ surového plynu za hodinu (foto K. Walter)

Zplyňování se provádělo zplyňovací směsí složenou z kyslíku a páry. Vyrobený surový generátorový plyn byl zchlazen fenolovou vodou a odveden do předchladiče, odkud odcházel s teplotou 120–130 °C na vysokotlakou kondenzaci k dalšímu zpracování. V kondenzaci se při průchodu zařízením postupně zchladil na 20 až 25 °C a byl zbaven plynového kondenzátu, to je směsi olejů, dehtů a fenolové vody. Plyn byl dále veden do čisticí stanice Rectisol.

Rectisol

Součástí tohoto provozu byly dvě čisticí řady, strojovny, metanolová stanice a předávací plynoměrná stanice. Čištění surového plynu bylo prováděno způsobem založeným na vypírání generátorového plynu podchlazeným metanolem. Surový plyn přicházel z kondenzace o teplotě +30 °C, vstupoval do systému kolon, ve kterých se vypíral vodou, směsí vody a metanolu, podchlazeným metanolem. Plyn se zbavil nečistot a příměsí benzínu, čpavku, kyanovodíku a CO₂.

Do vypraného čistého plynu se přidal odorant za účelem dosažení žádaného zápachu. Plyn pak odcházel přes systém měřicích a regulačních přístrojů do předávací plynoměrné stanice a dále do rozvodné plynovodné sítě.

Se systémem kolon bylo spojeno čpavkové chlazení, kde se odpařováním čpavku odebíralo teplo metanolu, směsi vody a metanolu i samotnému plynu.

Chladicí věže (foto K. Walter)

Sezonní zdroj Čechy II. (foto K. Walter)

Čpavkové páry a část expanzních plynů byly kompresory tlačeny přes tepelnou, kde se hořlavé složky spalovaly a spolu s nespalitelnými složkami byly z tepelné odváděny na komín.

Vodní hospodářství

Provozní středisko vodního hospodářství mělo pro bezproblémový provoz TPÚ značný význam. Úseky zajišťovaly nejen zásobování vodou a její čištění, ale také odvádění popílku a škváry a zajišťovaly také zpracování plynového kondenzátu v úseku Fenolka.

Úsek Vodárna zajišťoval přívod vody z čerpací stanice z Labe, retenční nádrže v Chlumci, udržoval provozní rezervu surové vody ve dvou akumulčních nádržích o objemu každé 15 000 m³, provozoval úpravu vody na požadovanou kvalitu a provozoval chladicí věže.

V provozu Fenolky se složitými technologickými procesy získaly produkty jako dehet, fenolový koncentrát a čpavková voda v koncentraci 10–12 %. Produkty potom byly expedovány odběratelům. Odčpavkovaná fenolová voda byla používána jako plavící voda pro hydraulickou dopravu popelu a škváry z generátorovny a teplárny do bagrovací stanice.

Bagrovací stanice byla vybavena výkonnými čerpadly pro dopravu hydrosměsí velkopřůměrovým potrubím na popelovou skládku do vyuhlené části lomu severovýchodně od TPÚ pod bývalou obec Varvažov. Po vyplavení materiálu v horní části odkaliště došlo k usazení, voda odtékla do spodní části k plovoucí čerpací stanici a byla dopravována dalším potrubím do úpravný zpět pro nové technologické využití.

Biologické čištění bylo poslední fází čištění odpadních vod před vypuštěním do vodoteče. Zpočátku byl tento proces zajištěn prostřednictvím mikroorganismů v aktivačních nádržích, později byly využity takzvané biologické rybníky. Vyčištěná odpadní voda pak byla vypuštěna kanalizací do říčky Bělá.

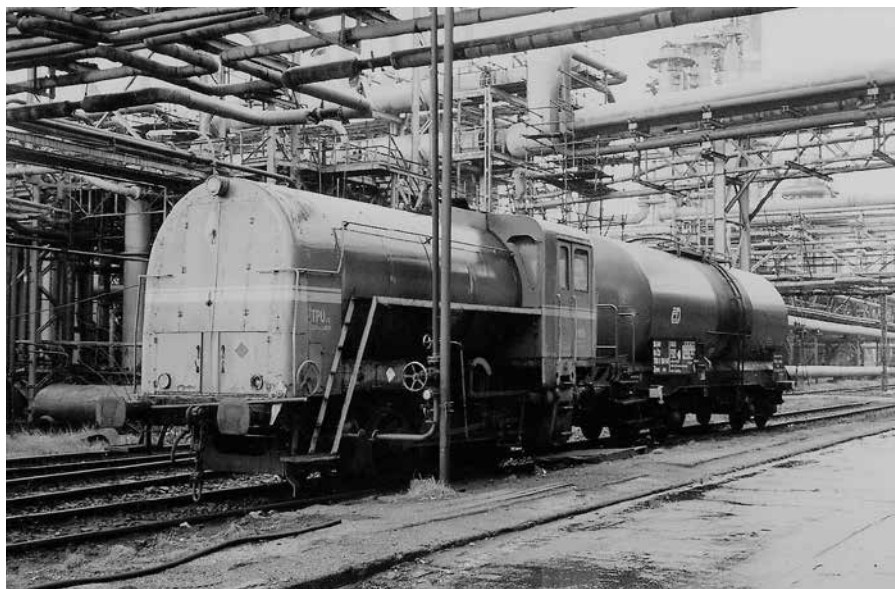
Poslední výrobní zdroj svítiplynu byl vybudován po přivedení zemního plynu. V letech 1976–1978 byla na území Tlakové plynárny provedena výstavba zařízení na výrobu svítiplynu systémem katalytické oxidace zemního plynu vodní párou. Výrobna dostala název Sezonní zdroj Čechy II.

Zdroj měl dvě provozní řady s celkovou kapacitou 75 000 m³/hod svítiplynu. Technologickým procesem vznikl štěpný plyn s výstupní teplotou 750 °C, po ochlazení v kotlích na odpadní teplo na 360 °C a po několikanásobném dalším zchlazení byl plyn detoxikován na zbytkový obsah max. 2 % CO. Po odloučení kondenzátu a úpravě hodnoty na požadovanou kvalitu došlo k odorizaci. Následně prošel plyn měřidly a přes regulační armatury byl svítiplyn dodán do dálkovodní sítě.

Odsíření expanzních plynů

Provoz zpracovával plyny z Rectisolu, a to chudé a bohaté expanzní plyny. Oba plyny se zpracovávaly odděleně. Chudý expanzní plyn byl zkrápěn prací kapalinou, po reakci vstoupil plyn do dvou dalších praček, kde se vypral zbytek sulfátu, účinnost byla 99,9 %. Chudý expanzní plyn byl pak veden ke spálení při termické likvidaci v plameni zemního plynu.

Bohatý expanzní plyn prošel třemi za sebou řazenými pračkami a po vyprání byl veden do teplárny ke spálení. Prací kapalina s vyloučenou sírou

Provoz odsíření (nahore), kumulační lokomotiva (dole) (foto K. Walter)

Demolice části třídírny v Úžíně odstřelem 21. 3. 1998, kde explodoval uhelný prach
(foto K. Walter)

odcházela do oxideru a po regeneraci kyslíkem přepadla do usazovacích nádrží. Zde se síra usadila a přečerpala do odstředivek. Po dalších procesech se roztavila v autokládech a po zbavení nečistot se čistá síra vypustila do zásobní nádrže a byla připravena k expedici do cisteren.

Zásah hasičů při demolici třídírny (foto K. Walter)

Požární nebezpečí

V celém závodě Tlakové plynárny bylo vysoké nebezpečí požáru nebo výbuchu. Práce se zvýšeným požárním nebezpečím byly zakázány bez předchozí prohlídky požárním technikem, který stanovil potřebná opatření v písemném

povolání, které zaměstnanci provádějící práce s otevřeným ohněm, sváření, pálení či rozbrušování museli včetně požárního dozoru podepsat. Některé zvláště nebezpečné práce mohly být zahájeny jen za účasti zaměstnanců a techniky Hasičského záchranného sboru v podniku. Kouření bylo v provozních objektech povoleno jen v zabezpečených určených místnostech.

Hasičský záchranný sbor byl organizován v nepřetržitém provozu s 24 hodinovými směny, stejně jako HZS Ústeckého kraje. HZS podniku byl zařazen do integrovaného záchranného systému. V případech velkých havárií a požárů chemických provozů byl povolán k zásahům mimo podnik (Záluží, Spolchemie).

Hlavní činnost však spočívala v požární ochraně TPÚ. S ohledem na nebezpečí požáru nebo výbuchu byla i doprava železničních cisteren a jiných vagonů prováděna v závodě dvěma parními akumulacími lokomotivami vyrobenými v ČKD Praha.

Konec svítiplynu na Ústecku

Na základě usnesení vlády ČR č. 331/1991 a dalších vládních usnesení byla těžba uhlí v Lomu Chabařovice ukončena v roce 1997. Hlavní surovina pro výrobu svítiplynu už nebyla k dispozici a to znamenalo i ukončení provozu Tlakové plynárny a přechod k využití zemního plynu v široké oblasti Čech, jak v průmyslu, tak i v domácnostech.

Ukončením provozu Lomu Chabařovice a Tlakové plynárny došlo k zlepšení životního prostředí v bezprostřední blízkosti krajského města. Negativní jsou však nevzhledná neodstraněná torza objektů zbylých po Tlakové plynárně. Neodstraněné stavby hyzdí vjezd do Ústí od dálnice a nevyužité zbylé plochy nejsou využity pro nové průmyslové stavby, zatímco blízká donedávna zemědělsky využívaná pole zarůstají novými halami.

Literatura a zdroje:

Češka T. (1986): 25 let provozu Tlakové plynárny, její rozvoj a budoucnost – in: 25. výročí Tlakové plynárny Ústí nad Labem. Dům techniky ČSVTS. Ústí nad Labem. s. 1–8.

Walter K. (2017): Pohledy do historie, tlaková plynárna Ústí nad Labem. s. n. Ústí nad Labem, 17 s.

Podklady provozů Tlakové plynárny k požárnímu nebezpečí objektů.

Unsere Heimat. Beilage zur Aussiger Tagblatt, 26. 10. 1935.

ZÁCHRANNÝ ARCHEOLOGICKÝ VÝZKUM V HABROVICÍCH V ROCE 2015

Příspěvek k dějinám obce

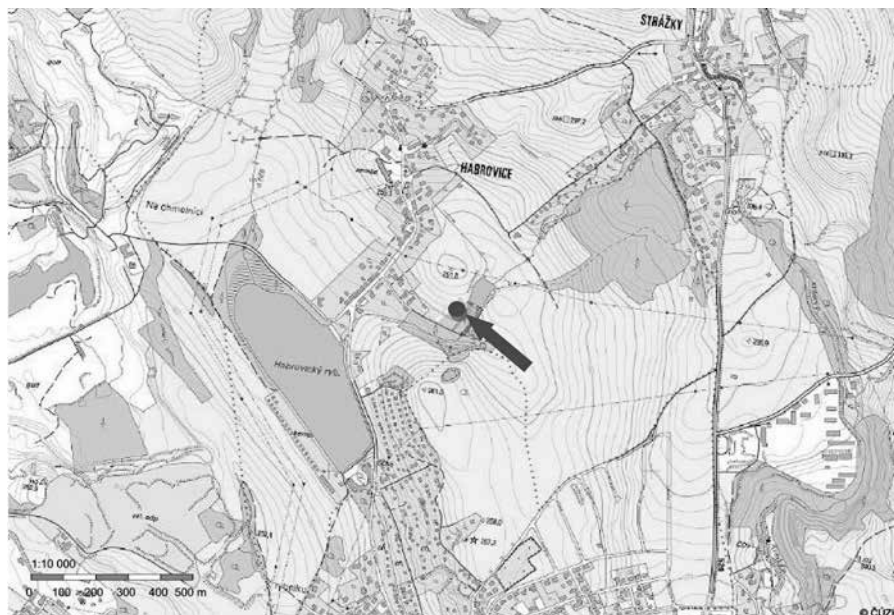
Luboš Rypka

Od poloviny října 2014 byla pracovníky archeologického oddělení Muzea města Ústí nad Labem sledována výstavba kanalizace, jež měla za úkol propojit stávající kanalizační síť statutárního města Ústí nad Labem s přidruženými obcemi Habrovice a Strážky. V rámci archeologického dohledu byly postupně dohlíženy jednotlivé úseky stavby v k.ú. Skorotice, Všebořice, Habrovice a Strážky. Většina těchto úseků se pohybovala ve stávajících komunikacích, kde byly původní terény buď naprosto zničené či výrazně poničené. Pouze ve Strázkách byly pod úrovní stávající silnice zachyceny útržky starších úrovní komunikace včetně nepříliš početného archeologického materiálu s tímto provozem souvisejícím (drobné keramické zlomky a železné podkovy z vrcholného středověku až raného novověku). Tyto nálezy s vysokou pravděpodobností souvisí s provozem na dálkové komunikaci tzv. Srbské cesty, jejíž jedna větev touto obcí procházela.

Na počátku května 2015 se na katastru obce Habrovice podařilo v dosud rostlém a relativně neponičeném terénu zjistit v nově budované trase

Průběh skryvkových prací v zeleném pruhu na p. p. č. 271/25, během nichž byly zjištěny zbytky zahloubených archeologických situací (foto L. Rypka)

Habrovice - lokalizace naleziště ve výřezu z topografické mapy (označeno tečkou a šipkou).
(zdroj: <http://nahlizeniidokn.cuzk.cz/>)

kanalizace několik sice nepočetných, ale pro dějiny obce archeologicky významných situací v podobě zahloubených sídlištních objektů z období pravěku a raného středověku. Záchranný archeologický výzkum zde pak proběhl v prvním červnovém týdnu roku 2015. Po dokončení výzkumu dále ještě pokračoval standardní archeologický dohled ve zbývajících úsecích celé stavby, který však již další nálezy nepřinesl.

První písemná zmínka o obci Habrovice (německy Johnsndorf) pochází až z pohusitského období, z roku 1451, kdy je v písemných pramenech jmenován Janek von Yonsdorff. Další zmínka pochází z roku 1454, kdy pán z Blanska, Jan z Vartenberka, postoupil králi Jiřímu z Poděbrad na základě revize pozemkové držby po husitských válkách několik obcí, jež nabyt během těchto válek protiprávně, mezi nimi i obec Habrovice (v tomto roce se poprvé objevuje český název obce). V této době byla zřejmě obec rozdělena na dvě poloviny, z níž jednu držel Jan z Vartenberka a druhou výše zmíněný nižší šlechtic Janek z Jonsdorfu (Habrovic), o němž bohužel více nevíme. K roku 1510 je zmiňován Vencel z Habrovic, k roku 1521 Oswald von Yonsdorf.

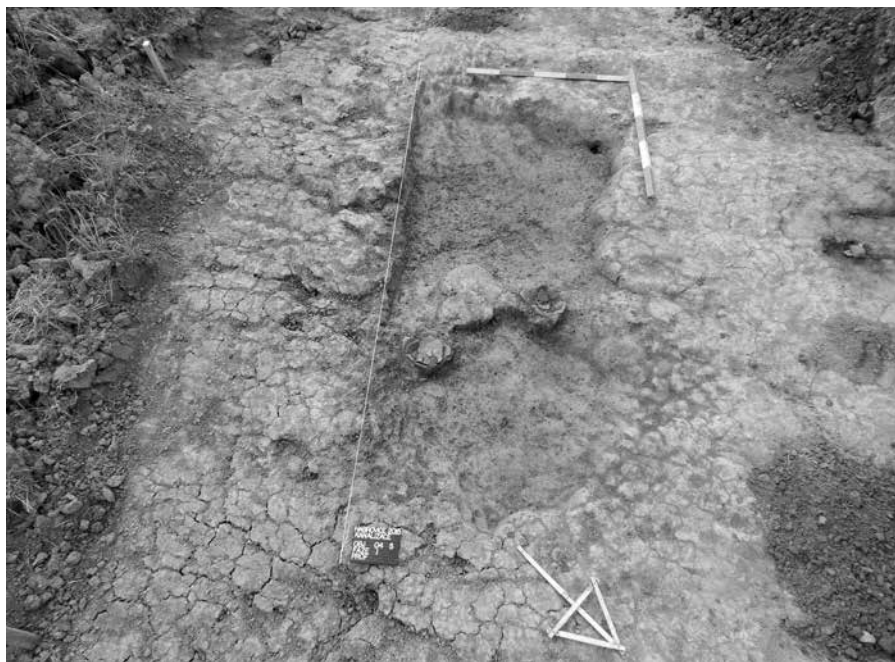

Jde zřejmě o další drobné držitele vsi sedící nejspíše na habrovické tvrzi, jež je zároveň nejstarší dochovanou stavbou v obci (renesanční budova č. p. 1 naproti kapli při severní části návsi). Při rekonstrukci a přestavbě tvrze v 90. letech 20. století bohužel nebyl přítomen archeolog ani stavební historik, a tak ke vzniku tvrze a jejímu stavebnímu vývoji nemůžeme dnes říci nic bližšího (zběžnou obhlídku stavby v této době provedl pouze J. Úlovec). V letech 1528, 1543 a 1551 se v písemných pramenech objevuje název obce opět v českém tvaru Habrovice, k roku 1654 je zmiňován německý název vsi Jonassdorff. V letech 1720 a 1787 se pak objevuje německý název Jonsdorf, který se v roce 1854 ustálil na úředním názvu Johnsorf.

Původní založení obce není v písemných pramenech nijak doloženo. Německá regionální historiografie předpokládá založení dvou obcí, původní české vsi Habrovice (v písemných pramenech se objevuje též pojmenování Habartice, může jít ovšem o záměnu s obcí Habartice v Krušných horách v okr. Teplice), jež zřejmě později zanikla. Během vnější (německé) kolonizace pak mělo dojít k založení obce podle německého práva, snad již v průběhu přelomu 12. a 13. století nebo později. Tato oblast byla od roku 1169 připisem krále Vladislava I. věnována řádu Johanitů. Ti zřejmě stojí i za založením obce dle německého práva, nevíme však, zda tomuto založení nepředcházeli starší pokus o osídlení během vnitřní kolonizace (české či slovanské), o čemž by svědčil český název vsi, který ovšem od poloviny 15. století může být již jen reminiscencí na dřívější (neúspěšný?) pokus o kolonizaci této oblasti během první poloviny století dvanáctého (či dříve), před připisem tohoto území Johanitům. Zda původně česká obec zanikla a na stejném místě vznikla nedlouho poté obec německá, nebo byla v průběhu 13. století či později převrstvena kolonizací německou či postupně převedena na německé právo a až posléze převrstvena německými kolonisty, nevíme. Oba názvy obcí vystupují v listinách od 15. do 16. století souběžně, ovšem skutečné jazykové složení obce v této době neznáme, to mohlo být jak smíšené, tak pouze německé. Pro nové založení obce na místě či v blízkosti české obce Habrovice během německé kolonizace hovoří německý název, který nijak nevychází z názvu původního, slovanského, ačkoliv bývalo běžné, že německé názvy obcí vznikaly přizpůsobením či zkomolením názvu původního. Je tak možné, že noví kolonisté přišli na místo již z nějakého důvodu pusté a český název obce se udržel jen v povědomí úředním a pomístním. Nejpozději od konce třicetileté války musíme počítat s definitivním převládajícím německým osídlením celé oblasti.

Až donedávna jsme z Habrovic nedisponovali vůbec žádnými archeologickými nálezy, proběhlý záchranný archeologický výzkum však dosavadní znalosti o původním založení obce naprosto zásadně mění. Jeho výsledky, zdá se, potvrzují výše naznačené předpoklady o skutečných počátcích obce. Nově objevená lokalita v Habrovicích, vzdálených cca 5 km severozápadně od centra Ústí nad Labem, leží v jihovýchodní části katastru obce, v mírném jižním svahu nad bezejmenným přítokem Bílého potoka v blízkosti uměle vybudované retenční nádrže. Naleziště se nachází na parcele p.p.č. 271/25 a s velkou pravděpodobností i na okolních parcelách. Výzkumem byla dotčena jen severozápadní hrana parcely, zbylé části pozemku zůstávají i nadále územím s archeologickými nálezy, stejně tak jako parcely sousedící. Dříve byla lokalita intenzivně obdělávána, později byla využívána jen jako louka a příležitostné pastviště. V minulých letech byla tato část katastru rozparcelována a určena k výstavbě rodinných domů. Zbytky lokality jsou tak

Objekt 04 (mírně zahluubený suterén chaty) po částečném odebrání poloviny výplně. Mezi-fáze se situací destrukce možného otopného zařízení (ohniště, pírka) a dvěma torzy nádob v jeho blízkosti. Pohled od severovýchodu (foto A. Káčerik)

Objekt 04 (chata) po celkové preparaci. V severní stěně chaty byly zjištěny dva pravěké objekty 04A a 04B (zásobní jámy), které s objektem chaty nesouvisí (z objektů pochází pravěké nálezy a pravěké stáří potvrdila i provedená archeobotanická analýza).

(foto A. Káčerik)

paradoxně bezprostředně po jejím objevu postupně likvidovány. Nová výstavba bohužel probíhá v naprosté většině bez ohlášení územně příslušnému archeologickému pracovišti a tudíž v rozporu se zákonem č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči. Lokalita tak bohužel zaniká bez patřičné dokumentace, aniž by mohla být dostatečně prozkoumána a následně vyhodnocena.

Záchranný archeologický výzkum v ploše rýhy pro budoucí kanalizaci proběhl ve dnech 1.–8. června 2015 pod vedením autora tohoto příspěvku ve spolupráci se servisní archeologickou firmou Archeo Sever o.p.s. Hlavním technikem výzkumu byl Aleš Káčerik, na výzkumu dále brigádně spolupracovali dva terénní pracovníci. Plocha trasy vedoucí v dosud neporušeném terénu, v tzv. „zeleném pruhu“ byla nejprve skryta strojně (bagrem s hladkou lžící, tzv. svahovačkou). Odstraněn byl travnatý drn, ornice i podorničí až na úroveň archeologického podloží (okrová jílovitá spraš). Pochůzkou po skryté trase pak byly identifikovány jednotlivé zahloubené sídlištní situace

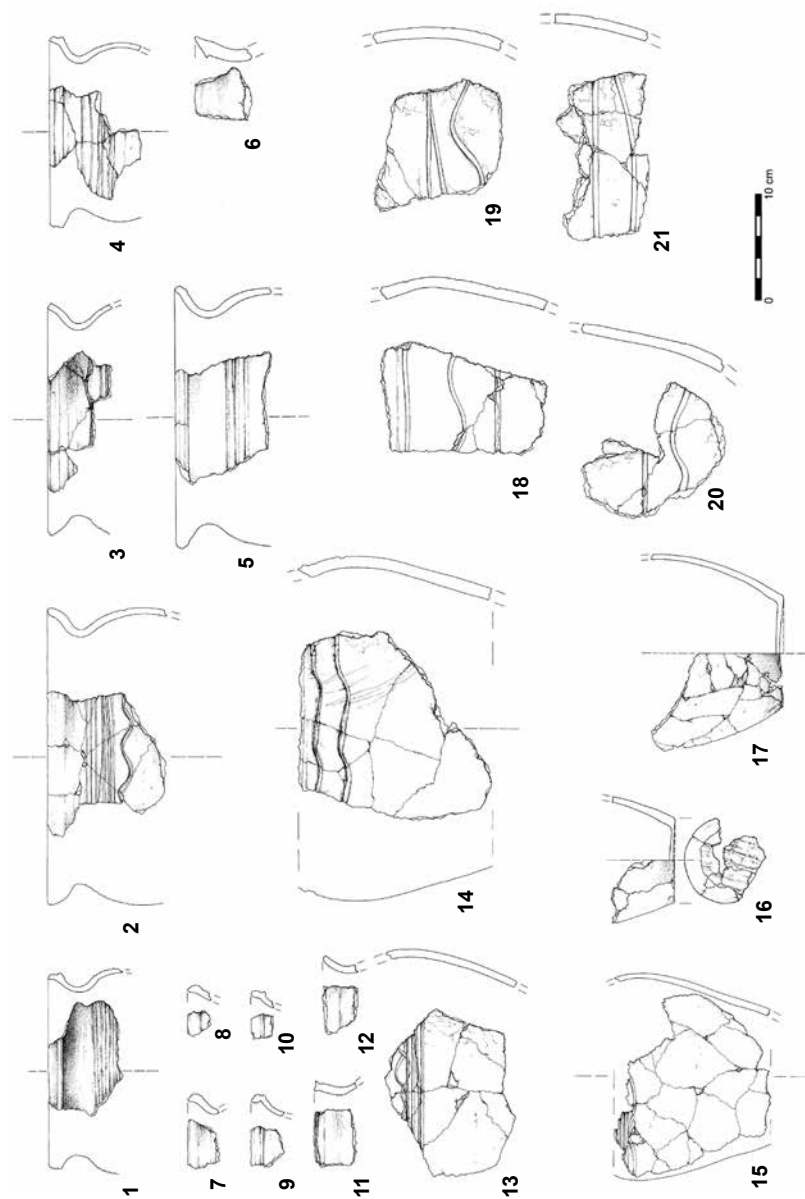
(archeologické objekty) či koncentrace nálezů. Úsek s pozitivními situacemi byl poté plošně zkoumán. Jednotlivé archeologické objekty byly nejprve ručně začištěny a poté rozděleny provázkem (osou) na poloviny, které byly postupně vybírány. Vybraná polovina objektu byla vždy fotograficky a kresebně zdokumentována v řezu a po vybrání druhé poloviny výplně byl celý objekt kresebně a fotograficky dokumentován i v půdorysu. Situace byly zaměřeny geodeticky firmou GEO MOST, spol. s r.o. Doplňkově probíhala v lokalitě ještě i detektorová prospekce. Z jednotlivých objektů byly rovněž během preparace odebírány vzorky výplní (vrstev) pro archeobotanické analýzy. Po proplavení těchto vzorků byly získané makrozbytky (uhlíky, zuhelnatělá semena, obilky apod.) podrobeny určení a odborným analýzám (provedli P. Kočár a R. Kočárová). Podařilo se tak rekonstruovat přírodní poměry, skladbu pěstovaných plodin, ale i třeba plevelů, které snižovaly úrodu na polích. Určeny byly i sporadicky objevené zvířecí kosti (určila M. Nývtová Fišáková) a kamenné artefakty (určil M. Radoň).

Získáno bylo významné množství archeologických nálezů, především zlomků keramiky a kamenných artefaktů (štípané industrie), jež dovolují i přes malý rozsah záchranných prací vyslovit dosti závažné závěry o původu obce i starším osídlení lokality. Všechny situace byly poměrně výrazně porušeny dřívější hlubokou orbou, množství keramických fragmentů z nádob ze sídlištních objektů se tak dostalo do svrchní vrstvy ornice. Z celkem 10 identifikovaných objektů patřilo 8 objektů (01-08) období raného středověku a 2 objekty (04A, 04B) období staršího zemědělského pravěku. Z raně středověkých objektů byl zachycen polozahloubený interiér dřevozemního domu (polozemnice, obj. 04) s destrukcí otopného zařízení a předpokládaným vstupem při jihovýchodní straně domu (prohlubeň, obj. 05). V bezprostřední blízkosti otopného zařízení (otevřené ohniště či polouzavřený dymník) byly v původní poloze nalezeny zbytky nejméně dvou původně zřejmě celých, orbou však rozvláčených nádob. Další množství keramických střepů se nacházelo ve výplni objektu. Samotný dům zanikl snad během požáru (část nádob byla sekundárně přepálena), či byl z neznámého důvodu náhle opuštěn (soudě podle množství původně zřejmě celých, orbou však zničených nádob). Dále bylo zdokumentováno 7 kůlových či sloupových jam, jež jsou pozůstatky po vyhnílych či vypálených kůlech, jež byly součástí nadzemních kůlových staveb z téhož období. Půdorysy těchto staveb ani jejich funkci však nebylo možné vzhledem k malému rozsahu zkoumané plochy blíže rekonstruovat.

Nalezená keramika ze všech raně středověkých objektů byla vyrobena v pozdně hradištní tradici, dle výzdoby (ryté linie a vlnice) i profilace okrajů ji lze rámcově datovat do průběhu 12.–13. století (přesněji snad do průběhu 12.–1. poloviny 13. století). Je zřejmě dílem českých kolonistů, jejichž první pokus o osídlení lokality během vnitřní kolonizace nejspíše selhal. Osídlení, zdá se, zde končí nejpozději kolem poloviny 13. století. Je vysoce pravděpodobné, že záchranný výzkum zachytil původní jádro prvotního osídlení obce, původní vsi Habrovice, jež však zřejmě neměla dlouhého trvání. V následujících letech (nejdříve ovšem po roce 1169) pak zřejmě následoval druhý, tentokrát úspěšnější pokus o osídlení lokality, ovšem již v jiné, snad výhodnější poloze. Tento druhý pokus byl zřejmě již dílem německých kolonistů, přímé archeologické doklady (nálezy červeně malované, tzv. „kolonizační“ keramiky) nám však chybí. Jisté je, že v námi zkoumané poloze se tato mladší keramika nenašla. Zda se nové založení kryje se současnou polohou obce, či je polohu německého předhusitského Johnsdorfu nutné hledat v jiné části katastru, zůstává úkolem dalšího archeologického bádání. Současné jádro obce je nejméně renesančního stáří, jediným dokladem však zůstává stojící renesanční stavba tvrze č. p. 1, z jejíhož okolí však neznáme žádné archeologické nálezy. V německé regionální historiografii je uváděn název polní trati „Auf dem alten Dorfe“, „Am alten Dorfe“ či „Im alten Dorfe“ (na staré vsi, ve staré vsi), jenž byl dle původní německé lidové tradice ztotožňován s původní českou (?) vsí Habrovice, jejíž zánik je dle literatury předpokládán během husitských válek. Tato poloha se však s námi zkoumanou polohou neshoduje. Němečtí badatelé polohu staré vsi lokalizují naproti vsi současné, do podmáčeného území podél Bílého potoka, částečně do míst současného Habrovického rybníka, částečně snad ještě do míst při jeho severovýchodním okraji. Je tak možné, že se zde nachází (či nacházely) pozůstatky pozdější německé vsi, jež zřejmě zanikla během husitských válek po bitvě Na Běhání (stejně jako mnohé obce v okolí Ústí nad Labem, včetně samotného města Ústí). Zdá se však, že původní polohu nejstarších Habrovic je zřejmě nutné hledat v jihovýchodní části katastru v námi zkoumané poloze a jejím nejbližším okolí.

Neméně závažným zjištěním je zachycení dvou pravěkých objektů (pravděpodobně zásobních jam; objekty 04A a 04B), jež byly částečně porušeny raně středověkou chatou (objekt 04), a dále pak nálezy kamenné štípané industrie (převážně baltský pazourek, v jednom případě křemenec typu Bečov z Mostecka). Pravěké objekty i nálezy lze však datovat pouze rámcově do

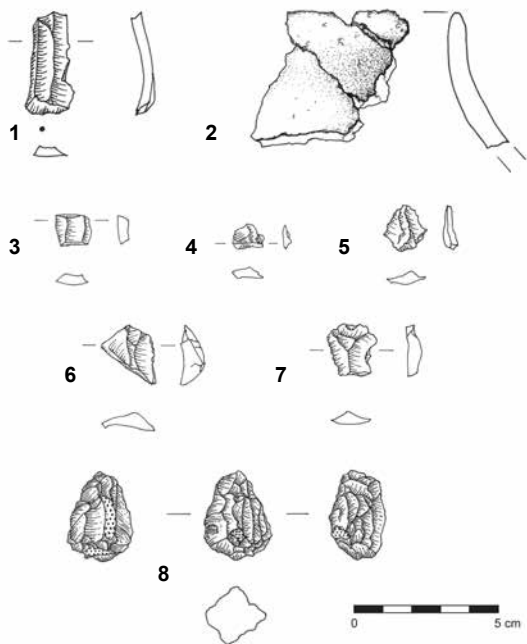

Habrovice. Výběr z raně středověké keramiky z výplní objektů 01, 04 a 05: 1 – obj. 01 (sloupová jáma – nadzemní konstrukce domu), 2-6 – obj. 05 (prohlubeň v JV sousedství obj. 04 – vchodová část domu?), 7-21 – obj. 04 (zhloubený suterén domu s destrukcí otopného zařízení) (kresba L. Marks)

období staršího zemědělského pravěku (jediný okrajový zlomek nádoby nelze jednoznačně datovat). Dle upřesnění archeobotanických analýz a zjištění druhové skladby plodin v obou objektech P. Kočár vyloučil období neolitu (byla zjištěna pšenice špalda, která není pro neolit doložena), v úvahu tak připadá nejspíše období eneolitu až starší doby bronzové. Zjištěné objekty i jednotlivé nálezy štípané industrie (převážně ze sběrů, některé v sekundární poloze v raně středověkých objektech) jsou tak prozatím pouze stopou staršího pravěkého osídlení, jehož jádro ani rozsah dosud neznáme. Musíme se tak spolehnout na případný další výzkum.

Přírodní prostředí a skladbu pěstovaných plodin přibližují výsledky archeobotanických analýz. Ve vzorcích z objektů datovaných do raného středověku byla zjištěna jediná pěstovaná plodina – nahá pšenice obecná (*Triticum aestivum*) a zlomek obilky blíže neurčitelné obilniny (*Cerealia*). Z planých druhů byly zjištěny zejména plevle okopanin a jařin (merlík bílý – *Chenopodium album*, rdesno červivec – *Persicaria maculosa*) a plevle rostoucí v ozimých i jarních obilninách (svízel pochybný – *Galium spurium*, opletka obecná – *Fallopia convolvulus*). Hlavní zdroj dřeva či dřevěného uhlí v tomto období indikují získané uhlíky. Ve vzorcích mají převahu uhlíky dubu s výraznou příměsí buku, habru a jedle. Malou příměs tvoří javor, olše, líska, borovice, jablonovitě, topol/vrba, jilm a neurčitelné jehličnany.

Habrovice. Výběr z pravěkých nálezů z plochy záchraného výzkumu (zemědělský pravěk): 1 – obj. 04A (zásobní jáma), 2 – obj. 04B (zásobní jáma), 3–4 – intruze v mladších objektech, 5–8 – povrchový sběr; 1, 3–8: kamen – štípaná industrie, 2: keramika (kresba L. Marks)

Sběr plodů plané slivoně trnky (*Prunus spinosa*) zřejmě dokládá zlomek pecky této plodiny nalezený v jednom z objektů.

Ve vzorcích datovaných do zemědělského pravěku byly zjištěny uhliky buku, borovice a jabloňovitých (pravděpodobně jablůň, hrušeň či hloh). V makrozbytcích byly zjištěny zuhelnatělé obilky pšenice dvouzrnky (*Triticum dicoccon*) a pšenice špaldy (*Triticum spelta*).

V kontextu raného středověku byly ve sporadických zlomech zvířecích kostí identifikovány dva zuby a fragment žebra tura domácího (*Bos taurus*), které dokládají chov a konzumaci tohoto zvířete v lokalitě.

Záchranný výzkum v Habrovicích přinesl dosti významná a závažná zjištění o nejstarším raně středověkém osídlení obce, která výrazně obohacují naše dosavadní znalosti, jež se dosud mohly opírat pouze o dobové písemné prameny. Výzkumem získaný reprezentativní soubor nálezů posouvá založení obce do průběhu 12. až 13. století, tedy do výrazně staršího období, než z kterého pochází první písemné zmínky (1451, 1454). Toto nejstarší osídlení je nutné zřejmě hledat při jihovýchodním konci intravilánu obce a nikoliv v místech dnešního Habrovického rybníka či při jeho severovýchodním konci, jak se domnívala německá regionální historiografie. Neméně významné jsou dosud nepočtené nálezy pravěké, jež naznačují, že dějiny osídlení katastru obce Habrovice jsou zřejmě daleko starší, než jsme předpokládali.

Literatura:

Profous A. (1947): Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny, Díl 1.: A–H. Praha, s. 506.

Richter E. (1921): Dorf und Gut Johnsdorf. Beiträge zur Heimatkunde des Aussig-Karbitzer Bezirkes I, s. 18–24.

Richter E. (1934): Johnsdorf im Dreißigjährigen Kriege. Beiträge zur Heimatkunde des Aussig-Karbitzer Bezirkes 14, s. 157–162.

Rypka L. (2016): Záchranný archeologický výzkum UL – Habrovice, Strážky (Akce „Ústí nad Labem – Strážky, kanalizace a přepojení ČOV Habrovice na kanalizační síť města Ústí nad Labem“). Nálezová zpráva pro investora. Archiv AO Muzea města Ústí nad Labem. 25 s., 27 tab., plány, posudky.

Schuster W. (1929): Die Ortsnamen des politischen Bezirkes Aussig, In: Drescher F. a kol., Heimatkunde des Bezirkes Aussig, 2. Teil: Auf den Spuren der alten Siedler. Aussig, s. 133–163.

Úlovec J. (2002): Hrad, zámek a tvrz na Ústecku. Ústecká vlastivěda 3. Ústí nad Labem, s. 35–38.

Umlauf F. J. (1929): Siedlungsformen im Aussiger Bezirke, In: Drescher F. a kol., Heimatkunde des Bezirkes Aussig, 2. Teil: Auf den Spuren der alten Siedler. Aussig, s. 164–195.

Vávra I. (1978): Srbská cesta. Historická geografie 17, s. 69–432, mapa 19.

HISTORIE A SOUČASNOST KAUZY “ LOUKA U NĚMČÍ “

Petr Bultas

Článek shrnuje historii botanicky zajímavé louky nedaleko obce Němčí, na které došlo v sedmdesátých letech k lesnické výsadbě, které se pracovníci ochrany přírody snažili marně zabránit. Negativní vliv výsadby je ilustrován srovnáním tehdejších a současných botanických inventarizačních průzkumů navržené chráněné studijní plochy vedené pod pracovním názvem „Louka u Němčí“.

Ochranu malé loučky podhorského charakteru, blízkého Dominovým Babinským loukám navrhli konzervátoři státní ochrany přírody v Ústí nad Labem, Antonín Kolář a Josef Kopřiva koncem roku 1966. V témže roce došlo v tomto prostoru k obnově lesního hospodářského plánu s platností od 1. 1. 1967, který předepisoval louku zalesnit. Zalesnění bylo provedeno v následujícím roce a výsadbou byla existence louky vážně ohrožena. Protože jednání o předčasném odlesnění vedená mezi Odborem kultury Okresního národního výboru v Ústí nad Labem a Krajským střediskem státní památkové péče a ochrany přírody a Státními lesy nevedla k žádoucímu výsledku, bylo po dohodě se Státním úřadem památkové péče a ochrany přírody v Praze doporučeno vyhlásit lokalitu jako chráněnou studijní plochu s tím, že Krajské středisko zajistí pravidelné sledování působení zalesnění na bylinný porost. Zahájení tohoto průzkumu bylo zařazeno do hlavních úkolů Krajského střediska na r. 1975 (pozn. autora – tedy až po 9 letech!), s předpokládaným pokračováním v příštích letech.

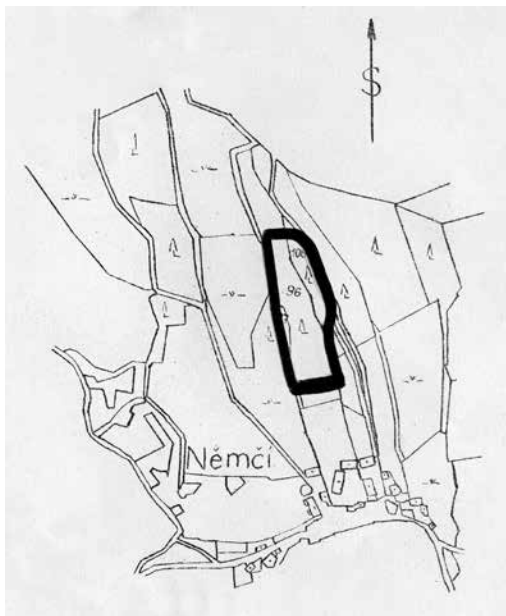
Lokalita se nacházela v k. ú. Němčí, severně od obce v nadmořské výšce 620–640 m. Rozdělena byla na 2 části, přičemž obě plochy měly v budoucnosti sloužit ke studijním účelům:

Plocha A ležela v jižní části lokality na mírném svahu s jižní expozicí a při západní straně hraničila s prameništěm. Na ploše cca 20 x 20 m byla zalesněna smrkem ztepilým a některými druhy listnatých stromů.

Plocha B zaujímal v severní části navržené lokality prostor cca 15 x 15 m. Západní hranici tvořila lesní cesta, v jihozápadním cípu je zděný vodojem z roku 1925. Zalesnění bylo provedeno stejným způsobem jako na ploše A.

Charakteristika společenstva: neobvyklé společenstvo, ve kterém došlo k průniku druhů střídavě vlhkých luk s druhy horskými, jejichž výskyt umožnilo nejspíše drsnější klima a relativně velká nadmořská výška (okolo 600 m. n. m.) a konečně druhů teplomilných, které se sem rozšířily z okolí od Průčelské rokle, kde jsou teplomilné doubravy a skalní stepi. Vznik tohoto společenstva umožnila poloha stanoviště a jeho vodní režim.

Botanická studijní plocha severně od Němčí

V letech 1965–1967 zde byly v rámci botanického průzkumu nalezeny tyto vzácné a ohrožené druhy, např. bezkolenc modrý, černohlávek velkokvětý, černýš luční, hadí mord nízký, hořec hořepník, hrachor horský, hvozdík pyšný, hvozdík kropenatý, jetel horský, kakost krvavý, kakost lesní, kokořík vonný, kosatec sibiřský, kozlík lékařský, kručinka barvířská, lilie zlatohlávek, lomikámen zrnatý, medovník meduňkolistý, mochna bílá, olešník kmínolistý, pětiprstka žežulník, řebříček bertram, srpice barvířská, svízel syřišťový, třezalka skvrnitá, upolín nejvyšší, válečka prapořitá, vstavač (druh neurčen), zvonovec liliolistý.

Ohrožené a vzácné druhy nalezené v roce 1975: černýš lesní, černýš luční, hvozdík kartouzek, hvozdík pyšný, jetel horský, kakost lesní, kručinka barvířská, lilie zlatohlávek, mařinka psí, mochna bílá, prvosenska jarní, upolín nejvyšší, vítod obecný, zvonečník klasnatý.

Při porovnání výše uvedených botanických průzkumů je evidentní úbytek rostlinných druhů, i když bylo nalezeno několik druhů nových, které však mohly být při průzkumu v letech 1965–1967 přehlédnuty.

Zástupci čeledi orchidejovitých, hořcovitých a nejen na Ústecku velmi vzácný zvonovec liliolistý však vymizeli definitivně.

Kosatec sibiřský (foto J. Dvořáková)

Konzervátoři státní ochrany přírody dále doporučili provést ve čtyřtýdenních intervalech podrobný soupis druhů, tvořících vegetační kryt na vytyčených plochách. Dále provést alespoň jednorázově soupis druhů z celé navržené lokality v období maximálního rozvoje vegetace (červen). Zdůrazňovali nutnost všimnout si rozvoje, případně změn ve vysazené kultuře smrku ztepilého a koncem roku 1977 vypracovat závěrečný elaborát a jeho výsledky porovnat se stavem v letech 1965–1967. V následujících letech potom provádět kontrolu stavu bylinného patra pravidelně 3x ročně (v jarním, letním a podzimním aspektu) a

zároveň při obnovách lesního hospodářského plánu uplatňovat zásahy směřující k potlačení stromového patra, zvláště pokud se týče smrku ztepilého.

Současný stav (rok 2017): Téměř na celé ploše je vitální 50letý smrkový les. Před několika lety byly na nově vykácených plochách na západním okraji lesa severně od Němčí založeny dvě lesní školky, osázené listnatými stromy. Severnější z nich se svým jihovýchodním cípem dotýká západní části bývalé plochy B.

Nezbývá než konstatovat, že **zánik lokality**, která neměla na Ústecku z botanického hlediska obdoby, je dokonán.

Autor tohoto příspěvku botanizoval v minulých letech v okolí Němčí a soustředil pozornost na místa, která navazují bezprostředně na bývalou navrženou chráněnou studijní plochu, a uvádí odtud následující vzácné a ohrožené druhy: bezkolenec modrý, bělozářka větevnatá, bukvice lékařská, černýš hajní, chrpa parukářka, kakost krvavý, kosatec sibiřský, lilie zlatohlávek, ocún jesenní, oměj pestrý, prvosenka jarní, řebříček bertrám, smldník jelení, svízel severní či srpice barvířská.

V širším okolí byly nově nalezeny, ale i opakovaně ověřeny tyto druhy: černýš hajní, česnek chlumní horský, devaterník velkokvětý tmavý, hadí jazyk obecný, hlístník hnízdák, hrachor různolistý, hvozďík kartouzek, jarmanka větší, jestřábník oranžový, jetel alpský, jetel kaštanový, kokořík přeslenitý, kruštík širolistý, křivatec nejmenší, máta rolní, lýkovec jedovatý, mochna bílá, náprstník velkokvětý, ocún jesenní, oměj pestrý, pcháč různolistý, plavuň vidlačka, prvosenka jarní, rozchodník velký, samorostlík klasnatý, řebříček bertrám, skálník celokrajný, tolita pospolitá, vrbina obecná, upolín nejvyšší, vrbovka bahenní, mordovka nachová česká.

Z výše uvedeného jednoznačně vyplývá, že bezprostřední okolní prostor je i nadále perspektivní a měla by mu být věnována stálá pozornost ze strany laické i odborné botanické veřejnosti.

Tímto článkem autor skládá hold úsilí tehdejších konzervátorů státní ochrany přírody, které bohužel nebylo úspěšné, a nakonec

Oměj pestrý (foto P. Bultas)

došlo ke znehodnocení zájmové lokality. Článek dokumentuje tímto příspěvkem boj organizace pro ochranu přírody s tehdejšími vládnoucími establishmentem v sedmdesátých letech dvacátého století, ale vzhledem k tlakům na naši krajinu je aktuální a inspirativní i v dnešní době.

Zdroje:

Korespondence a informace od RNDr. J. Kopřivy a jeho terénní údaje.

Hvozdík pyšný (foto J. Dvořáková)

SOUTOK MORAVY A DYJE

Jiří Spružina

Za exemplář měsíce června jsem v městském Muzeu Ústí nad Labem zvolil největšího evropského motýla, jímž je martináč hrušňový (*Saturnia pyri*). Jako vhodný doplněk suchých preparátů z depozitáře entomologie ve vitrínách se jevilo zajištění některého ze živých stádií, nejlépe housenek. A tak jsem odjel na jižní Moravu, abych získal vajíčka od samičky narozené přímo ve volné přírodě.

Obora Soutok se nalézá v nejjižnějším místě jižní Moravy severně od soutoku řek Moravy a Dyje na území tzv. “Dyjského trojúhelníku”. Tomuto území se zejména mezi přírodovědci někdy říká též „**Moravská Amazonie**“ a je proslulé svým lužním lesem pralesovitého charakteru s velkým množstvím vodních kanálů, slepých ramen řek i vodních toků s tůňemi. Se svými 4 232 ha je největší oborou v ČR. Pro svoji nedotčenost si toto místo uchoválo téměř stejný charakter jako za doby Sámovy říše (léta 623–658). Počátky vlastní obory lze datovat do roku 1872, kdy Lichtenštejnové nechali oplotit území okolo řeky Moravy, aby znemožnili zde chovaným jelenům vycházet do okolních polí. K Československu bylo toto původně dolnorakouské území připojeno až v roce 1925. V nedávné minulosti se jednalo o zakázané území, kam měla přístup pouze pohraniční stráž a straničtí papaláši za účelem lovu vysoké. K soutoku obou řek vede poměrně dobře značená cyklostezka a temnou minulost našeho státu připomínají již jen zbytky signální stěny z ostnatého drátu, nyní využitá k oplocení obory. Dnes je obora v majetku Lesů ČR a chová se zde zejména jelen lesní, daněk evropský, srnec obecný a prase divoké. Území je však proslulé výskytem mnoha druhů vzácných a chráněných živočichů, zejména bezobratlých. Evropským unikátem je souvislé pásmo dubových a jasanových lužních lesů, z nichž některé dosahují stáří až 400 let. Ze solitérních stromů se zde nachází mimo jiné zřejmě nejmohtnější strom v oblasti – dub letní u hradiště Pohansko o výšce 27 m s obvodem kmene 806 cm. V oboře se nachází též dvě maloplošná chráněná území proslulá bohatou entomofaunou.

NPR Cahnov – Soutok, o rozloze 13,5 ha je typickou ukázkou jihomoravského lužního lesa pralesovitého charakteru. Rezervace byla dříve pravidelně zaplavována, což bylo narušeno regulací řek Dyje a Moravy. Po roce

Soutok Moravy a Dyje (foto J. Spružina)

1990 bylo započato s pravidelným povodňováním za účelem zastavení poklesu hladiny podzemní vody. Od roku 2004 je větší část rezervace oplocena, aby se zabránilo okusu a byl umožněn samovolný vývoj dřevin. Ze vzácných brouků se zde vyskytuje tesařík obrovský (*Cerambyx cerdo*), krajník pižmový (*Calosoma sycophanta*), kriticky ohrožený krasec *Acmaeodera degener* a zejména pak kriticky ohrožený, raritní druh střevlíka *Carabus clathratus*, který se vyskytuje pouze v prostředí lužních mokřadů. V minulosti se masově vyskytoval v Mušovském luhu, ovšem v 80. letech vznikly na tomto místě Novomlýnské nádrže a z relativně hojného brouka se stala rarita. A tak oblast soutoku Moravy a Dyje je jedním z posledních recentních míst výskytu tohoto nádherného brouka. Ze Soutoku byl v roce 1994 poprvé překvapivě hlášen výskyt typického druhu podhorských a horských bukových pralesů – kriticky ohroženého tesaříka alpského (*Rosalia alpina*). Zde se vyvíjí v jasanech, jilmech, javorech a trnovníku akátu.

NPR Ranšpurk o rozloze 19,2 ha byla vyhlášena v roce 1949, ale chráněnou oblastí je v podstatě již od dob Lichtenštejnů, kteří považovali les za

přírodní památku, a odváželo se pouze padlé dřevo. V roce 1992 byla celá rezervace oplocena, neboť plocha byla narušována spásáním, které likvidovalo přirozenou obnovu dřevní hmoty. Velmi hojný je zde mravenec lužní (*Limetopum microcephalum*), který se u nás vyskytuje již jen na jižní Moravě v oblasti lužních lesů. Nejen u nás, ale i v celé Evropě se stal vzácným. Rezervace je též domovem jednoho z našich nejkrásnějších a nejohroženějších brouků, velkého kovově lesklého krasce dubového (*Eurythrea quercus*).

O návštěvě Soutoku jsem snil již od sklonku 80. let, kdy jsem studoval v Bratislavě a jeden z mých spolužáků pocházel z Valtic. Ačkoliv mi nabízel možnost vstupu do tehdy zakázaného území, bohužel jsem toho nikdy nevyužil. Až nyní, pochopitelně za účelem obohacení našich muzejních sbírek, jsem se do „Moravské Amazonie“ dostal, a to letos v květnu s partou renomovaných entomologů. V hájovně jsme jako lovečtí hosté dostali příslušné povolení k vjezdu auty a ubytování jsme byli v myslivecké chatě Polinka. Mimo chodem místní hajný chová 3 divočáky, mezi nimiž vyniká 130 kg těžký kňour. Můj jezevčík Fajta byl z něho úplně na větvi. Na chatě není zavedena

Typický lužní les (foto J. Spružina)

Lovecká chata Polinka, v popředí světelný lapač na hmyz (foto J. Spružina)

elektrina ani voda, což samozřejmě nikomu z nás příliš nevadilo, protože na noční lovy na světlo jsme měli elektrocentrálu, a pití zajistil kolega Milan z Velkých Pavlovic v podobě dostatečných zásob kvalitního moravského vína z vlastních zdrojů. Prošel jsem si okolí obou známých rezervací a samozřejmě jsem nemohl vynechat místo soutoku obou řek. Zpevněná lesní cesta je na mnoha místech přerušena oplocením obory, což však nebrání v průchodu, neboť všude jsou vrátka s kovovou petlicí. Horší to bylo s všudypřítomnými cyklisty. Již od pátku 5. 5. až do pondělí 8. 5. na státní svátek jich po lesních cestách jezdily doslova davy. Musel jsem permanentně dávat pozor na Fajtu, aby mi ho nepřejeli, a poslední, asi kilometrový úsek tvořený vyvýšenou dřevěnou stezkou na kůlech jsem jej musel nést v náručí. Na samém soutoku obou řek do očí okamžitě udeří řada chatků na protějším rakouském břehu Dyje zhusta osazeném obrovskými čeřeny na desetimetrových ráhnech. Něco podobného jsem viděl kdysi dávno i na břehu řeky Ipel' v místech, kde se vlévá na maďarsko-slovenské hranici do Dunaje. Tak jsem si splnil dosud chybějící článek v návštěvě nejnižších míst v bývalé federaci, jimiž jsou hladina řeky Labe u Hřenska, kde jsem pracoval (115 m n. m.), hladina řeky Bodrog u Klinu nad Bodrogom, kde jsem se oženil (94,5 m n. m.) a nyní

i soutok řek Moravy a Dyje (148 m n. m.). Cestou zpět oproti předpokladům zjišťuji, že navzdory chráněnému území zde probíhá poměrně intenzivní těžba, a to dřeviny z nejcecnějších, jíž je dub letní. Naproti tomu mne potěšila Dědova pískovna, velká tůň napájená průsaky z řeky Moravy. V rámci průzkumu mokřadů dolního Podyjí zde byly zjištěny i čtyři druhy velkých potápníků rodu *Dytiscus* (*D.circumcinctus*, *D.circumflexus*, *D.dimidiatus* a *D.marginalis*) i velký vodomil černý (*Hydrophilus piceus*). Některé z těchto brouků dokonce vidím plavat těsně pod hladinou, kde ve slunečních paprscích zeleně opalizují. Na této lokalitě byl nedávno zjištěn výskyt vzácného pacvrčka pfaendlerova (*Xya pfaendleri*), jehož kolonie se nacházejí na obnažených březích mezi břehovou linií a pobřežní vegetací. Dědova pískovna je dosud jediným místem výskytu tohoto druhu na území ČR a já posléze skutečně tento podivuhodný rovnokřídlý hmyz i nacházím.

Co říci závěrem? Konečně se mi splnil dávný sen poznat tuto jedinečnou oblast, byť to není klasická brazilská Amazonie. Z hlediska entomofauny byl počátek května na sběry ještě poměrně chudý, zvláště když si představím, jaké zde musí být entomologické žně v období největšího výskytu hmyzu,

Dědova pískovna (foto J. Spružina)

tedy v červnu a červenci, kdy na osvětlené plátno přší z dubů desítky roháčů, cerd'áků a stužkonosek. Na druhou stranu jsme zase nezažili téměř žádné komáry, jichž tu musí být ve vrcholném létě mračna. Co mi jako přírodovědci vadí, je enormní nárůst turistického ruchu (údajně až v posledních letech), který vedl Lesy ČR dokonce k opatření spočívajícímu v zákazu vstupu do obory v určených termínech (celý únor a březen, měsíc po 15. květnu a v období podzimní říje). Důvodem je zajištění bezpečnosti lidí v době lovů a pro klid zvířat v období březosti a kladení mlád'at. Hlavní účel mé cesty na jižní Moravu byl splněn, neboť odchycená samička martináče nakladla asi 20 vajíček, z nichž se vylíhly housenky, které jsem v průběhu června ve vitrině pravidelně krmil až do jejich úspěšného zakuklení.

Literatura:

Farkač J., Král J., Škorpík M. (2005): Červený seznam ohrožených druhů České republiky. Bezobratlí. Red List of Threatened Species in the Czech Republic. Invertebrates. Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Praha, 760 s.

Kočárek P., Holuša J., Vlk R., Marhoul P. (2013): Rovnokřídli (Insecta: Orthoptera) České republiky. Academia, Praha, s. 254.

Sukop I. (2007): Biodiverzita vybraných mokřadů dolního Podyjí. Sborník Mendelovy zemědělské a lesnické univerzity v Brně, č.1/2008, s. 179–185.

Skládka dubových kmenů - neodolatelné lákadlo pro dřevokazné brouky (foto J. Spružina)

ZÁPISKY Z TERÉNNÍHO DENÍKU

Jiří Spružina, Soutok, 5. - 6. května 2017

Vracíme se společně s kamarádem z terénní exkurze z lokality Dědova pískovna. Celou cestu bylo nádherné slunečné jarní počasí, které nás bohužel i pěkně dehydrovalo, a tak posléze usedáme na skládku dubových kmenů u okraje cesty. Uondaný Fajta instinktivně zalézá do stínu pod klády, zatímco my vyhlížíme po kůře přebíhající

Martináč dubový (*Antheraea yamamai*)
(foto J. Preclík)

dřevokazné brouky. Ačkoliv jsme oba hlavním zaměřením motýláři, pochopitelně nenecháváme bez povšimnutí i jiné řády hmyzu. Kdesi hluboko v lese jsou slyšet tlumené rány. To naši parťáci broukaři sklepávají z dubových větví a kmenů svoji hmyzí žeň. Zrovna, když přicházíme k lovecké chatě, abychom doplnili odpařené tekutiny, přijíždí další dva naši kolegové motýláři, kteří zde s námi včera ještě nebyli. Z auta vytahují monofilové klece s panenskými samičkami martináčů, které použijí v noci jako vnaidlo na samečky. Z lesa se konečně vracejí i naši vedrem zdecimovaní broukaři, kteří vzápětí nasedají do auta a odjíždějí na točené pivo do přes 10 km vzdáleného zámečku Láry. Trochu jim závidím, ale spokojím se s teplým, ústeckým Březňákem z pet láhve. Asi za dvě hodiny jsou zpátky, nadále žízniví a naštvaní, že prý je u venkovního výčepu uvítala hradba tak stovky kol a nekonečná fronta stejně žíznivých cyklistů. Všechny nás zachraňuje kolega Milan, který dojíždí z domova ve Velkých Pavlovicích a přináší desetilitrový kanystr bílého vína. Krátce po setmění startujeme elektrocentrálu a motáme se kolem osvětleného plátna. Teplota prudce klesá na pouhých 7 stupňů C a já se v duchu loučím s bohatými úlovky. Z podkroví lovecké chaty začínají dírou ve štítě houfně vylétat desítky, možná stovky netopýrů. Říkám si, že po přicházejícím chladnu je tohle další velká rána na naše noční lovy v podobě predátora z nad jiné

povolaných. Beru síťku a na poněkud vratkých nohách se pokouším vylézt na metrový špalek u stěny chaty pod výletovým otvorem. Kupodivu se mi navzdory posměškům mých parťáků skutečně jednoho netopýra daří odchytit. Po prohlídce a vyfotografování tohoto netradičního úlovku jej vypouštím na svobodu. Kolem půlnoci vyrážím podívat se na naše nové kolegy, jak se jim daří lov na živé vlnadillo. Cesta podlouhlou loukou podél cesty je lemována dobře osvětlenými monofilovými „patníky“, jimiž jsou světelné lapače osazené akumulátorovou lampou a deštníkem z vietnamské tržnice. Jsou téměř 1,5 m vysoké a jejich řada připomíná křížovou cestu. Již z dále upoutává moji pozornost silný zdroj světla, jímž je hlavní světelný lapač. Kluci natáhli od auta ke stromu 5m šňůru pokrytou bílým plátnem, které osvětili dvěma 400W výbojkami. Jedna je s bílým a jedna s modrým UV světlem. Připadám si jako amatér, s takovým vybavením se nemůžeme rovnat. To je prostě světelná rampa, jaká se používá na lov nočního hmyzu v tropech. Kolem půlnoci se vracím zpět na chatu. Boty mám mokré od rosy a místy slyším z pangejtu u cesty sténání. To někteří z mých parťáků prostě nezvládli pitný režim. U chaty hledám Fajtu. Ten nevděčnick se zase tradičně přilepil na někoho, kdo mu v dobré víře nastavil pod stolem nohu k hoblování. Čeká mě „Záhořovo lože“, jak jsem přílehavě pojmenoval své místo na zemi v kuchyňce, které jediné na mne

Pomníček lesáků kolegovi (foto J. Spružina)

v chatě zbylo, protože kluci byli prostě dravější a také nesnáším Mílovo a Pavlovo noční chrápání. Nastává kouzelné jitro. Vstávám do slunečních paprsků, nesměle pronikajících listovou klenbou, jako jeden z prvních, zatímco většina kluků ještě dospává probdělou noc. Naštěstí kamarád Milan přivezl z domova kromě vína též kanýstr s pitnou vodou, takže se mohu opláchnout a vyčistit zuby, zatímco Fajta

lítá po louce a hledá svého dobrodince, který mu včera nastavil nohu. Kluci vyprávějí, že jim na velké plátno k ránu přilétlo přes 20 martináčů, převážně samců zlákaných feromony uvězněných samic. Kolem desáté hodiny vyrážíme s kamarádem na plánovaný výlet na soutok Moravy a Dyje. Cestou se zastavujeme u místa, kde v noci chytali naši kolegové na světelnou rampu, abych paběrkoval na zbytcích, neboť co kdyby? Několik martináčů hrušňových skutečně nacházím v zákrytu laťového oplocení nízkých stromků nebo ve vysoké trávě asi deset metrů od místa, kde byl v noci instalován světelný zdroj. Pak zavádím pohledem k zemi o něco oranžového a nevěřím vlast-

Světelný lapač typu Patník
(foto J. Spružina)

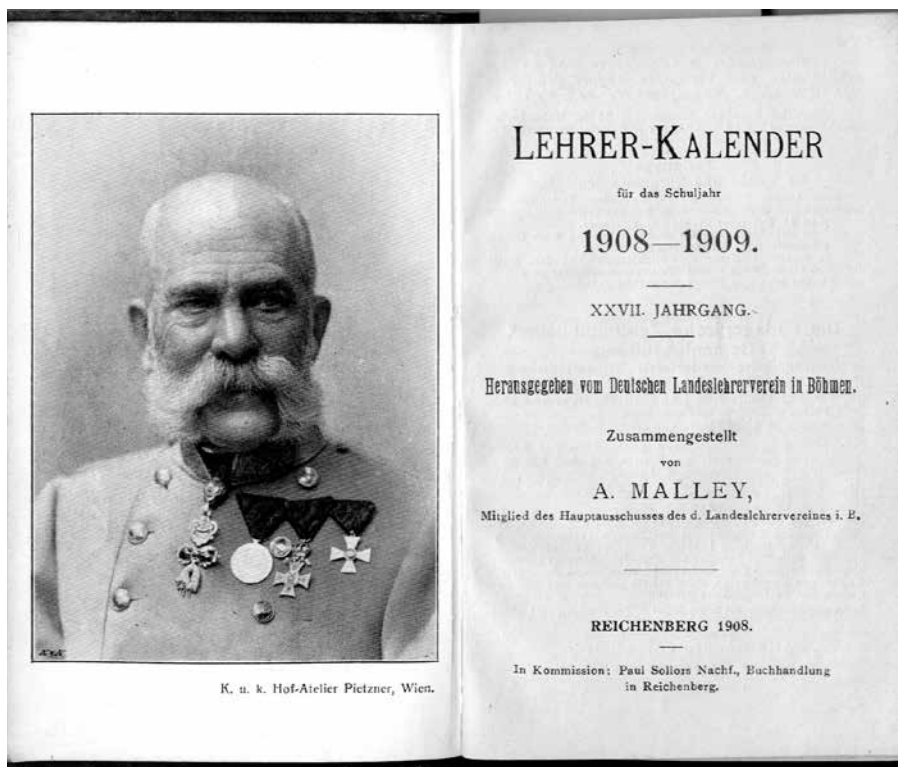
ním očím. *Antheraea yamamai* – martináč dubový! Tento původně asijský druh se dostal do přírody Evropy v roce 1868, kdy unikli z chovu dospělci z výroby hedvábí u Novo Mesto na Slovinsku. Dnes zdomácněl v severní Itálii, Rakousku, jižním Maďarsku, Rumunsku, Srbsku a Německu. Nejbližší lokalitou jeho výskytu jsou však Dolní Rakousy, jejichž severní hranice je hned kousek odtud za řekou Dyjí. Jásám radostí a už se vidím v Klapalekianě pod titulkem: „First records of *Antheraea yamamai* (Lepidoptera: Saturniidae) from Czech Republic“ – První nález martináče dubového v ČR. Po návratu z exkurze však ve mně začal hlodat stín pochybností, a tak volám kolegovi, který mi potvrzuje, že jej prý ráno vypustil z klíčky. Navíc se nejedná o *A. yamamai*, ale o nejbližší příbuzný, velmi podobný druh *A. pernyi*, který se v Evropě vyskytuje pouze v okolí španělské Barcelony. Tak bublina splaskla, a já z entomologických výšin slétl zase pevně na zem. Jen jedna věc je mi divná, jednalo se totiž o samce, a nač by jej tedy s sebou tahal jako živé vnadidlo? K tomu se používají výhradně samice. Také nemohu stoprocentně potvrdit, zda se skutečně jednalo o *A. pernyi*, nebo *A. yamamai*, protože olátalého jedince jsem po vysvětlení od kolegy ponechal na Soutoku svému osudu. No nic, snad někdy příště. Vivat entomologia!

UČITELSKÝ ZÁPISNÍK

Helena Houfková

V muzejní knihovně občas najdeme svazky, které tak úplně knihami nejsou. Třeba učitelský zápisník – Lehrer-Kalender für das Schuljahr 1908–1909. Drobná knížečka v červených deskách s očkem na tužku a kapsičkou na lístky obsahuje 193 potištěných stran, prázdné listy na poznámky a 58 stran reklam. Proti titulnímu listu je portrét císaře pána Františka Josefa I. Zápisník byl vydán v roce 1908 v Liberci Německým zemským spolkem učitelů v Čechách. Obsahuje kalendář na školní rok 1908–1909 od 1. července 1908 do prosince 1909 a různé informace pro učitele: geografickou polohu

Učitelský zápisník (úvodní strany ročníku 1908–1909)

Vlepená fotografie žáků

rakouských měst, přehled pohyblivých svátků, ročních období, zatmění měsíce, míry a váhy, poštovní tarify, přehled německých měšťanských škol v Čechách a spoustu dalších informací. Reklamy nabízí učitelům minerální vodu, psací pera, inkoust, kávu, hudební nástroje, sešity, mapy, ale i šicí stroje, záclony, koberce a látky.

Zajímavá je část s předtištěnými tabulkami pro rozvrh hodin a hodnocení žáků. Dozvídáme se tu, že tento zápisník patřil učiteli, který ve školním roce 1908/1909 učil na obecné škole v Janově Dole na Liberecku. Sepsal si tu seznam žáků, u každého jména je uvedeno datum narození, bydliště, čtvrtletní klasifikace. Jednalo se o dvě páté třídy, jednu navštěvovalo patnáct chlapců a patnáct dívek, z toho bylo pět žáků české národnosti, do druhé chodilo dvacet sedm žáků (devět chlapců a osmnáct dívek), z toho osm Čechů. Pan učitel vyučoval všechny předměty kromě ručních prací. Z přehledu hodnocených předmětů je patrné, že se zvláště hodnotilo chování a zvláště píle. Zatímco z chování měli zhoršenou známku jen jednotlivci, z píle byla jednička spíše výjimkou. Například Jaromíra Maly, ač z chování měla vždy jedničku,

Zahl	Name, Alter u. s. w. des Schülers	Vierteljahr	Sitten	Fleiß	Religion	Lesen	Sprachlehre	Rechnen Vorbereitung, Antisem.	Schreiben	Rechnen und Fomulir	Naturgesch.	Naturlehre	Erkenntnis und Geschichte	Zeichnen	Gesang	Vorbereitung Türken	Ausl. Form	An- merkung
9.	Johann Peter	I.	14	4	5	5	5	5	5	4	4	4	4	4	4	1	4	
Mat.	26. 8. 1895 Jungmutter	II.	24	4	5	5	5	5	5	4	4	4	4	4	4	1	4	
Ent.	1. 9. 1901 - 16. 9. 1906	III.	34	5	5	5	5	5	5	4	4	4	4	4	4	1	4	
	Johann P. Jungmutter	IV.	34	4	5	5	5	5	5	4	4	4	4	4	4	1	4	
10.	Rudolf Fleißer	I.	13	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	1	3	
Mat.	5. 10. 1895 Jungmutter	II.	12	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	1	3	
Ent.	1. 9. 1901 - 1. 9. 1901	III.	12	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	1	3	
	Johann P. Jungmutter	IV.	12	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	1	3	
11.	Friedrich Reimer	I.	13	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	1	3	
Mat.	21. 11. 1896 Jungmutter	II.	13	4	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	1	3	
Ent.	1. 9. 1901 - 1. 9. 1902	III.	12	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	1	3	
	Johann P. Jungmutter	IV.	12	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	1	3	
12.	Rudolf Schwarzbach	I.	14	2	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	1	4	
Mat.	21. 11. 1896 Jungmutter	II.	14	2	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	1	4	
Ent.	1. 9. 1901 - 1. 9. 1902	III.	13	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
	Johann P. Jungmutter	IV.	13	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	

Přehled klasifikace

v prvním a druhém čtvrtletí byla její píle ohodnocena pětkou. A Johann Peter s Rudolfem Drexlerem ve čtvrtém čtvrtletí asi něco nepěkného provedli, protože chování jednoho bylo ohodnoceno čtyřkou a druhého trojkou.

Na stránky s reklamami si pan učitel nalepil fotografie žáků, učitelského sboru, osob, které zřejmě patřily do jeho rodiny, a také fotografie domů a krajiny. Podle siluety Ještědu na obzoru se zřejmě jedná o Růžodol, dnes část Liberce. Rukopisné poznámky se týkají výdajů, například pět návštěv zubního lékaře stálo celkem osmnáct korun.

V muzejní knihovně si můžete prohlédnout i učebnice, ze kterých se tehdy žáci učili, například slabikář Schreib-Lese-Fibel z roku 1887 a zpěvník vydaný v Liberci v roce 1906 Vaterländisches Liederbuch: eine Sammlung von ein-, zwei- und dreistimmigen Liedern für die österreichischen allgemeinen Volksschulen nebst einer Vorschule für den Gesangunterricht.

STŘEDOVĚKÉ ÚSTÍ

Eliška Wiesnerová

Když se dnes rozhlédneme po Ústí nad Labem, skoro bychom ani nevěřili, že město bylo založeno již před polovinou 13. století. Doklady jeho středověké minulosti se dnes nacházejí hluboko pod úrovní terénu a na denní světlo je vyzvedávají škrabky a ruce archeologů. Přesto bylo Ústí důležitým královským městem postaveným na křižovatce několika suchozemských stezek nad soutokem Labe a Bíliny. Předlokační osídlení bylo odkryto nedaleko kostela sv. Vojtěcha a jednotlivé zahloubené domy jsou doloženy i v prostoru dnešního Mírového náměstí a jeho bezprostředního okolí. Nejstarší fáze města známe rovněž velmi málo. Opevněna byla nejspíše jen menší plocha kolem kostela Nanebevzetí Panny Marie. Velké změny nastaly po husitské bitvě Na Běhání roku 1426. Vítězstvím povzbuzení husité vpadli do města, vyplnili ho a vypálili. V následujících desetiletích pak vstávalo Ústí jako fénix z popela v nové, větší podobě. Vystavěna byla renesanční radnice (v místě dnešní spořitelny), průběh hradebního příkopu z tohoto období kopírují dnešní ulice Malá a Velká Hradební a došlo k nové parcelaci uvnitř

První sál výstavy prezentuje město Ústí nad Labem ve středověku (foto J. Preclík)

Středověké tržiště v Ústí nad Labem (foto J. Preclík)

města. Zkázu naštěstí přežily všechny tři kostely. Kostel sv. Materny stojící mimo hradby na dnešním Lidickém náměstí však byl na konci 19. století stržen, a tak trochu upadl v zapomnění.

Od uzavření muzea spolu s jeho stálou expozicí v roce 2005 nebyly středověké dějiny Ústí nijak prezentovány. Nejen z toho důvodu, ale i na základě častých dotazů našich návštěvníků, jsme se rozhodli vybrat několik kapitol z období pozdního středověku a připomenout Ústečanům, že jejich město má opravdu staré kořeny a jeho sláva sahá hluboko do minulosti.

Město a tržiště

Každá z pěti místností výstavy je pojata jinak a zavede návštěvníka do odlišného prostředí. Symbolickou branou vstoupí do srdce města, tedy na náměstí, tržiště. Model stánku s keramikou a solí představuje tržní funkci náměstí. Severní frontu náměstí tvořily nejlukrativnější parcely ve městě a archeologické výzkumy v těchto místech odkrývají zajímavé terénní situace i nálezy. K vidění je unikátní svatební pohár, originální pečete z listin ze 14. až 16. století či model náměstí z počátku 20. století. Trochu nostalgická

je fotografie městské šatlavy, přistavěné k hradební baště, jejímž zbořením (včetně bašty) v roce 1951 zanikl poslední viditelný pozůstatek městského opevnění.

Kostel sv. Materny

Z tržiště zamíří návštěvník do kostela sv. Materny. Ten stával na Lidickém náměstí a v muzejních sbírkách se bezprostředně před jeho demolicí v roce 1895 ocitla velká část jeho vnitřního vybavení (zvony, plastiky, náhrobní kameny, špice věže a další). Kolem kostela se rozkládal nejdéle sloužící městský hřbitov. Po asi sedmi stech letech užívání byl přeměněn v park. Dnes jakýkoliv zásah pod úroveň terénu znamená odkrytí kosterních pozůstatků některého z našich předků. Kostra ženy byla spolu s předměty, které měla uloženy ve váčku u pasu, vyzvednuta v roce 2014 při přeložce vodovodu a plynovodu.

Hrady

Třetí místnost představuje hrady. V okolí Ústí jich stálo několik, některé se dochovaly alespoň v ruinách, o některých netušíme téměř nic. Každý Ústečan zná Střekov a mnozí navštívili i Blansko. O to se v současnosti stará

Návrhy pomníků k bitvě Na Běhání a zvon s vyobrazením Mistra Jana Husa (foto J. Preclík)

Druhý výstavní sál představuje kostel sv. Materny (foto J. Preclík)

občanské sdružení Za záchranu hradu Blansko, které spolupracuje s archeology a památkáři a snaží se o zachování této hradní zříceniny i pro budoucí generace. Výsledkem výzkumů a různých rešerší je trojrozměrný model Blanska vytvořený speciálně pro tuto výstavu. Exponáty na výstavě pocházejí z nečetných archeologických výzkumů a sběrů. Kromě již zmiňovaných hradů ještě z Varty a Pustého zámku u Velkého Března. Doplněny jsou zajímavými nálezy (především militarii) z dalších hradů severozápadních Čech zapůjčenými z jiných muzeí.

Husitství

Čtvrtá místnost vzpomíná legendární bitvu Na Běhání, při níž husité na hlavu porazili saské vojsko vedené Bosem z Fictumu a následně dobyli Ústí, které v panice opouštěli jeho obyvatelé. Návštěvníci mohou obdivovat například velkoformátové plátno Jaroslava Panušky, zapůjčené z Husitského muzea v Táboře, které zobrazuje vojenské ležení v prostoru Na Běhání a které nebylo v severních Čechách dosud vystaveno. Symbolickým ohněm vyjdou ze středověku a pokochají se vystavenými návrhy pomníků na slavnou husitskou bitvu. Některé pojímají památník vskutku monumentálně, realizován ovšem nebyl ani jeden.

Herna

Poslední místnost výstavy je určená především dětem. Najdou tu velkoformátový historický plán Ústí, dřevěné modely čtyř městských bran a třech kostelů, které ve středověku k městu patřily (kostely sv. Vojtěcha a Panny Marie jsou vyrobeny v jejich současné podobě, aby je návštěvníci dokázali ztotožnit se stojícími stavbami). Součástí této „stavebnice“ je i množství různých velkých kostek a figurek vojáků či měšťanů. Děti si můžou postavit vlastní středověké Ústí, obléhat ho husitskými vojsky a třeba změnit historické události. Kdo by si chtěl zkusit roli husity na vlastní kůži, může obléknout dobovou zbroj.

Medicína

Ve středověku v Ústí nepracoval žádný univerzitně vzdělaný lékař, radu a pomoc v případě nemoci hledali Ústečané u ranhojičů, mastičkářů či duchovních. Každý používal rozdílné metody vedoucí, snad, ke kýženému uzdravení. Zaručeným pomocníkem byly různé bylinky. Většinu z nich ostatně používáme dodnes. Informace o středověké medicíně tematicky doplňují vzácné staré tisky z muzejních sbírek a akvárium s živými pijavicemi.

Herna pro děti se „stavebnicí“ středověkého Ústí (foto J. Preclík)

KORUNOVAČNÍ KLENOTY V ÚSTÍ NAD LABEM

Václav Houfek

Od 7. dubna do 28. května 2017 se v Muzeu města Ústí nad Labem uskutečnila výstava „**České korunovační klenoty na dosah**“, a to jako připomenutí 670. výročí korunovace Karla IV. českým králem. V rámci výstavy byl prezentován život císaře a krále Karla IV. a také každodenní život aristokracie jeho doby. Vystaveny byly např. kopie zbraní, mincí, volné repliky oděvů a obuvi nebo 3D modely. Expozici doplnily interaktivní prvky pro malé i velké návštěvníky (např. meč štěstí).

Dominantou výstavy byly bezesporu kopie českých korunovačních klenotů. Autorem vystavených replik korunovačních klenotů je jeden z nejlepších českých a evropských zlatníků Jiří Urban, který například také realizoval šperky pro anglickou královnu Alžbětu II., pro papeže Jana Pavla II. nebo repliku císařské koruny Svaté říše římské, aktuálně také repliku cášské

Kopie Svatováclavské královské koruny (foto J. Preclík)

Pohled do části instalace výstavy s „mečem štěstí“ (foto J. Preclík)

koruny. Na mnohasethodinové realizaci zlatnických prací se podíleli také špičkoví slovenští šperkaři – manželé Blanka a Matuš Cepkovi z Vysoké školy výtvarných umění v Bratislavě. Detaily postupů výroby kopií prezentovalo doprovodné video.

Návštěvníci výstavy se mohli dovědět i o vlastní historii českých korunovačních klenotů, kdo byl jejich původcem nebo kdo je jejich vlastníkem a proč se česká královská koruna označuje jako Svatováclavská. Zmíněn byl také ochranný mýtus, dle kterého ten, kdo si nasadí českou královskou korunu a není toho hoden, zemře násilnou smrtí. Mýtus, který je často spojován s úspěšným zabitím nacistického říšského protektora Reinharda Heydricha československými odbojáři v roce 1942.

V rámci výstavy byly prezentovány také historické obrazy ze sbírek Muzea města Ústí nad Labem. Dvě velká barokní plátna ze 17. století ukázala sv. Václava s panovnickými symboly jako patrona a ochránce královského svobodného města Ústí nad Labem. Česká koruna nechyběla ani na portrétním pastelů královny Marie Terezie z poloviny 18. století.

PŘÍRODA A MYSLIVOST NA ÚSTECKU

Václav Beran

Pestrou výstavu o myslivosti na Ústecku připravil místní vášnivý myslivec a zoolog Ing. Václav Šutera ve spolupráci s Okresním mysliveckým spolkem v Ústí nad Labem, Střední lesnickou školou Šluknov a fotografem Jiřím Němcem. Vznikla rozsáhlá výstava dokládající pestrost přírody na Ústecku i bohatost mysliveckých loveckých technik a umění s mysliveckou tematikou.

Výjimečná krajina v okolí Ústí nad Labem byla v minulosti silně postižena průmyslovou činností a rozsáhlá území byla zastavěna. I přesto místní pestrá krajina stále poskytuje vhodné přírodní podmínky pro volně žijící živočichy, jejichž domovem jsou lesy, zemědělsky využívaná území, ale čím dál častěji prostupují i mezi opuštěné továrny, průmyslové komplexy a další lidskou zástavbu. Desítky vystavených trofejí či vypreparovaných druhů zvěře pocházely v naprosté většině z Ústecka nebo přímo z Ústí nad Labem a tím dobře dokumentovaly stav populací zvěře na Ústecku i její pestrost. Na desítkách

Sova pálená v obklíčení želez a sklopců (foto J. Preclík)

Trofej muflona, tetřívka, prasete divokého a jelena lesního (foto J. Preclík)

preparátů a trofejí srnců, jelenů, daňků, muflonů i divokých prasat bylo možné dobře pozorovat individuální variabilitu v živočišné říši. Žádný jedinec není identický s dalším příslušníkem druhu, každé paroží je jedinečné a liší se v drobných detailech nebo i v celkovém tvaru či struktuře. Dermo-plastické preparáty řady druhů zvěře byly doplněny balabány – tedy maketami druhů, které myslivci používají především u ptáků pro nalákání lovené zvěře. Makety loveckých a krmných zařízení zase ilustrovaly zkušenostmi ověřené stavby používané v myslivosti. Stavby byly doplněny i ukázkami krmiv, která výstavní místnosti krásně provoněla. Nablýskané broušené sklo s mysliveckými motivy vhodně doplnilo vitríny s přírodninami.

Mimořádně početná byla také přehlídka různých, dnes již zakázaných pastí, želez a sklopců, z nichž ty největší byly určeny až pro medvědy. Obdobně zajímavá a cenná byla i vystavená část sbírky loveckých tesáků.

Pro doplnění celkové atmosféry výstavy byly použity snímky přírody a zvěře myslivce a fotografa Jiřího Němce, který zvěčnil krásy krajiny, rostlin a především zvěře na Ústecku a v Krušných horách.

ÚSTECKÝ FENOMÉN PORTA, RODINNÉ STŘÍBRO ÚSTECKÉHO KRAJE

Jindřich Šrejber

Mistu, kde Stará řeka, Velká řeka a Zlatá řeka, spojené v jeden mohutný tok, rozrážejí České středohoří, říká se od pradávna Porta Bohemica – Brána Čech. Je nejenom branou do Čech, ale také branou do světa, ozdobenou kaňony romantického středohoří a bílými skalami Děčínských stěn. Je to kraj s prastarou tradicí, tradicí lásky k přírodě. První trampové – časově téměř souběžně s legendární Ztracenkou nebo Kocábou – se usídlili právě v tomto údolí nad Sebzúinem, kde Karel May čerpal inspiraci pro dobrodružství Old Shatterhanda a Vinnetoua. Kde jinde, než v srdci tohoto prostředí, by se dal uspořádat celostátní festival trampských a country westernových skupin? Symbolický název PORTA bude skutečnou branou pro skupiny, zabývající se tímto hudebním žánrem se zaměřením na malý vokální sbor s vlastním hudebním doprovodem. (Úvodník prvního metodicko-informačního listu v roce 1967)

Před 50 lety parta nadšenců v Ústí nad Labem začala organizovat v té době ojedinělý festival pro kapely hrající country & western, který později ještě rozšířili o trampské sbory. Zázemím se stal Dům kultury pracujících, ve kterém v té době bylo osvětlené vedení v čele s ředitelem Dr. Ladislavem Deylem a jeho zástupcem Zdeňkem Friedlem. Iniciátorem se stal Ing. Jiří Šosvald, který si za lásku k této hudbě vysloužil přezdívku Westernový dědek. Pro svůj záměr získal vedle vedení domu kultury vynikajícího scénáristu a dramaturga Zbyňka Jelínka – autora názvu festivalu, muzikanta Zdeňka Lukáška,

Caeawell – Miki, Patay, Piovarčí, Lacková, Orosz
(archiv Štefana Orosza)

Rekord v návštěvnosti roku 1997 (foto J. Šrejber)

hudebního redaktora Československého rozhlasu Jana Olivu, Honzu Duška, Zdeňka Šmateru a další. Ke spolupráci byl přizván i spisovatel a autor trampských písniček Jaroslav Velinský alias Kapitán Kid. Ještě téhož roku se ve dnech 16.–17. června 1967 koná 1. CELOSTÁTNÍ FESTIVAL COUNTRY WESTERN MUSIC. Jako ocenění jsou rozdávány sošky PORTY od akademického sochaře M. Rabocha, který je dělá do současné doby.

Své místo zrodu si však PORTA dlouho neužila. Po událostech v roce 1968 nastupující normalizace tvrdě signalizovala ústeckou derniéru festivalu, ke které došlo v roce 1970. V tomto roce vyšel také poprvé festivalový bulletin „Ústecký ilustrovaný Portýr“, který od té doby provází všechny další ročníky pod názvem Portýr. Tento ročník byl ale také poznamenán tragickou autonehodou bluegrassové skupiny Boot Hill, při níž zahynulo pět jejích členů. Byla to ale i na dlouhou dobu poslední Porta v Ústí nad Labem. Její organizátoři byli převedeni do dělnických profesí a měli zákaz se veřejně angažovat v oblasti kultury. Festival se vydal pod křídly SSM na složitou pouť po naší republice. Změnu přinesla radikální změna v naší společnosti v roce 1989.

Vítěz Porty v roce 2017 (foto P. Berounský)

Již v druhé polovině roku 1990 se schází z iniciativy bývalých zakladatelů Porty první organizační štáb, který se rozhodl vrátit festival do místa jeho zrodu – Ústí nad Labem. Dne 10. ledna 1991 již vyhlašuje nový ročník i s datem konání 31. 5. – 2. 6. 1991. Do organizační struktury vstupuje Česká tábornická unie jako garant oblastních kol a hlavním pořadatelem je Kulturní středisko Albis. Významně se o znovuoobnovení festivalu zasloužil i tehdejší primátor města Lukáš Mašín. V roce 1992 bylo schváleno i nové logo festivalu, autorem byl Jaroslav Velinský alias Kapitán Kid. Ustálilo se i složení organizačního štábu. Předsedou se stává Jindřich Šrejber a členy Zdeněk Friedl jako čestný předseda, Jaroslav Velinský, Zbyněk Jelínek, Petr Lochnes Křivohlávek, Petr Guth, Jaroslav Studený, Zdeněk Lukášek, Iva Horká a Pavel Zeman. Od té doby se tento festival pravidelně koná v Ústí nad Labem. Své postavení si vydobyl i v mezinárodním měřítku. Každoročně o trofej bojují i vítězové obdobných festivalů v Polsku, Německu, Maďarsku, Slovensku a dalších zemích. Návštěvníkům se ve čtyřech dnech každoročně představí na čtyřicet soutěžních kapel a hostů. PORTA se stala fenoménem nejen pro město, ale i pro celý kraj.

Výstava Ústecký fenomén porta, rodinné stříbro Ústeckého kraje, která byla od června do července 2017 otevřena v Muzeu města Ústí nad Labem, dokumentovala půlstoletou historii festivalu od jeho vzniku po současnost.

ŘEZ DUŠÍ ZDEŇKA KOŠKA

Václav Houfek

Ve dnech 8. září až 31. prosince 2017 se v Muzeu města Ústí nad Labem konala rozsáhlá výstava celoživotního díla malíře Zdeňka Koška „Život v 360°“. Vůbec poprvé byly ve velkém výběru vystaveny kresby, kresebné studie nebo kreslené vtipy, prakticky v úplnosti byly představeny všechny etapy života a díla Zdeňka Koška. Kurátorkami výstavy byly absolventky ústecké Univerzity Jana Evangelisty Purkyně Vendula Horáková a Lucie Vojtíšková, které jsou také autorkami doprovodné publikace k výstavě.

V rámci doprovodného programu k výstavě „Zdeněk Košek – Život v 360°“ do ústeckého muzea ve čtvrtek 23. 11. 2017 zavítal pražský divadelní spolek Kolonie s inscenací „Mocný až moc“, ke které byl inspirován životem Zdeňka Koška a dalších umělců art brut. Představení je příběhem o nevyhnutelnosti tvorby a o tom, že bez tvorby nás čeká jen smrt. Součástí výstavy byla také možnost využít simulátor schizofrenie, který vznikl na ústecké univerzitě také díky inspiraci životem a dílem Zdeňka Koška.

Pohled do instalace výstavy „Zdeněk Košek – Život v 360°“ (foto J. Preclík)

Pohledy do instalace výstavy „Zdeněk Košek – Život v 360°“ (foto J. Preclík)

Zdeněk Košek – o autorovi

Zdeněk Košek se narodil v Duchcově 22. listopadu 1949, krátce po narození se s rodiči přestěhoval do Ústí nad Labem, kde prožil celý svůj život. Zemřel v Ústí nad Labem 27. prosince 2015. Vlastní výstava rozdělila Koškovu dílo do několika tvůrčích etap, dokumentovala také výrazný životní zlom, který přišel s jeho nemocí na konci 80. let. V jeho díle se objevuje řada motivů z každodenního života jeho rodiny, ale také velké množství reflexí života lidí a reflexe krajiny Ústecka. Skutečně světově známým umělcem stylu art brut se stal Zdeněk Košek díky svým meteorologickým obrazcům v 90. letech 20. století, ale výstava ho představila z mnoha dalších pohledů. Těžká nemoc se stala pro Zdeněka Koška životní výzvou, které se postavil neskutečnou pracovitostí a uměleckou invencí. Jeho boj o právo na duchovní existenci zanechal nesmazatelnou stopu v kulturních dějinách Ústecka.

Z divadelní inscenace „Mocný až moc“ (foto J. Preclík)

PRAVÁ NEFALŠOVANÁ STŘEDOVĚKÁ MUZEJNÍ NOC

Eliška Wiesnerová

Letošní muzejní noc vrátila návštěvníky o několik staletí zpátky. Platilo se sice současnou měnou, ale dostat se průjezdem do atria muzea znamenalo probít se přes husitskou hradbu tvořenou dvěma bojovými vozy. Vchod do muzea střežila Skupina historického šermu Honesta. Šermíři sice stříleli a přivezli si spoustu zbraní a zbroje, ale k úhoně nepřišel nikdo. Naopak. Všechno středověké „nádobíčko“ mohli návštěvníci vzít do ruky, potěžkat, vyzkoušet, vylézt na husitské vozy a podívat se, jak husité nabíjeli palné zbraně a jaký randál střílení mezi dvěma budovami vyvolá. A že se válečník skrývá téměř v každém, bylo vidět na první pohled.

V atriu rozbili stánky řemeslníci, kteří svoje umění nejen předváděli, ale učili všechny, kdo měli zájem. Pozvali jsme hrnčíře (Mgr. Martin Volf), ševce, provazníka, kuchařku, truhláře a kovolitce (Berounští měšťané). Největší zájem byl o výrobu keramiky a kuchtění (i když bylo v atriu k dispozici občerstvení, vlastní placky čerstvě upečené na ohni chutnaly nejvíc).

Muzejní noc v duchu středověku (foto J. Preclík)

Přes vozovou hradbu neprojde ani myš! (foto J. Preclík)

Během večera několikrát zatančily tanečnice a zahrála gotická hudba. Škoda jen, že ohňovou show na závěr muzejní noci museli pořadatelé kvůli silnému dešti zrušit. Naštěstí probíhalo mnoho aktivit pod střechou.

Kromě komentovaných prohlídek výstavy Dominikáni v Ústí nad Labem a Středověké Ústí našli návštěvníci uvnitř muzea spoustu dalších aktivit. Povíдалo se o středověké medicíně a o léčbě pijavicemi (hirudoterapii), k vyzkoušení bylo předení, síťování a drátování. Jako tradičně jsme nachystali tvořivé dílny pro velké i malé. V knihovně byla k vidění výroba papíru. Na ručně vyrobený papír si pak návštěvníci zkoušeli psát brkem a inkoustem a svá psaní pečtili voskem. Na muzejní pedagogice si rytíři vyráběli papírové přilby a dámy slušivé čepce. Kdo měl sílu, vyrazil si minci jako památku na středověkou noc v muzeu.

V letošním roce se podařilo propojit instituce otevřené v rámci Muzejní a galerijní noci a Noci kostelů speciální autobusovou linkou a celý večer podpořit akcí pořádanou statutárním městem Ústí nad Labem rovněž ve středověkém duchu na centrálním Lidickém náměstí. Muzejní noc sice trochu zkrátil a narušil déšť, ale oproti posledním rokům jsme zaznamenali zvýšenou návštěvnost. A co je nejdůležitější – všichni se bavili, hodovali a pěkný večer užili a dokonce po opakování středověké zábavy v muzeu volali.

LETNÍ ČÍTÁRNA 2017

Ludmila Netušilová

Kam se schovat před letním sluncem? Kde se ukrýt před shonem a ruchem městských ulic? Kde načerpat energii ve stínu majestátních lip v centru města? Oázu klidu a pohody najdete v atriu muzea. Útulné atrium se ve třetím červencovém týdnu stává ještě útulnějším, neboť zde probíhá Letní čítárna. V letošním roce se uskutečnila od 18. 7. do 21. 7. a díky finanční podpoře Ministerstva kultury ČR byl její program opravdu bohatý. Po celý týden v atriu muzea probíhal speciální program pro mateřské školy a děti z příměstských táborů. Pro ostatní návštěvníky byly připraveny nádoby s papírovinou pro výrobu ručního papíru. Na ruční papír mohl každý napsat vzkaz husím brkem. A protože soukromé vzkazy nejsou určeny každému oku, byl po ruce i pečeti vosk s pečetidlem, aby psaní mohlo být řádně zapečetěno.

Bohatý program ve venkovním atriu muzea: 1) v úterý vystoupili Markéta Chladová a její bratr Janek, 2) celý týden byly k dispozici deskové hry na terase kavárny, 3) výroba pečeteč, 4) páteční vystoupení hudebního uskupení Anton G (foto na této straně J. Preclík)

Na terase mohli u kávy hrát páni karty, dámy dámu, děti u limonády Člověče nezlob se, společně si pak mohli poměřit své síly u hry Kris Kros, Ukaž co víš a Chci být milionářem. A kdo neměl s kým hrát, ten si přečetl noviny nebo získával nové poznatky z encyklopedií a knih, připravených v barevné knihovničce poblíž stolků.

Psaní husím brkem (foto J. Preclík)

Jelikož v létě jsou dny dlouhé, teplé večery a noci krátké, byl připraven doprovodný program po 17 hodině. V úterý na terase kavárny ke skleničce vína zazpívala Markéta Chladová a na kytaru ji doprovodil její bratr Janek Chlad.

Ve středu se u nás sešli trampové z Ústí a promítalo se, co zbylo ze ztraceného trampského velkofilmu Konrád z Vechty. Scénář k filmu napsal spisovatel a trampský písničkář Jaroslav Velinský (Kapitán Kid), který žil v Ústeckém kraji. Úvodního slova a komentáře k filmu se ujal jeho syn Fred Velinský.

Ve čtvrtek jsme se museli schovat před deštěm do muzejní kavárny. Z Litoměřic přijeli historik Oldřich Doskočil a fotograf Pavel Rýva. Společně jsme se plavili s jejich novou knihou Z Litoměřic třetí branou proti proudu Labe, poznávali malebná zákoutí na řece a jejich pověstmi opředenou historii. Čtení z knihy bylo proloženo veselými historkami ze shromažďování informací k této publikaci. Knihy autorské dvojice Doskočil-Rýva si můžete půjčit ve studovně muzejní knihovny.

Závěrečnou třešničkou na dortu byla páteční přednáška Václava Houfka o krušnohorském pěvci Antonu Günterovi, po ní zahrálo pod lípami v atriu muzea hudební uskupení Anton G., punková kapela inspirovaná písničkářem Krušných hor. Za zvuku jejich písňe Drackschänke jsme se rozloučili s letošní Letní čítárnou a začali jsme se těšit na příští rok, na další Letní čítárnu. Těšíme se na Vás...

LETNÍ ČÍTÁRNA PRO DĚTI

Martina Kaucká

Jeden den v týdnu, ve kterém proběhla Letní čítárna, byl v minulých letech vždy věnován dětskému publiku. Klasické každoměsíční čtení pro rodiče s dětmi jsme tento rok doplnili o několikadenní dopolední program pro žáky mateřských škol.

Nejvíce nás zaujala pohádka „*O vlku se sklerózou*“ od Stanislavy Reschové. Je to vtipná verze pohádky „*O Červené Karkulce*“, kterou děti běžně znají. Samotný program začal stopováním zvířat. Lektorka rozmístila po budově muzea vybrané exponáty zvířat a návodnými indiciemi vedla děti k tomu, o jakém zvířátku naše pohádka asi bude. Postupně děti došly až do atria muzea, kde za zástěnou z keřů čekalo poslední zvířátko. Na lavičce spal druhý lektor v kostýmu vlka. Děti vlka probudily a společně s ním vymýšlely pohádky, ve kterých se někdy vlk objevuje. Vlk neustále na něco zapomínal, objasnil dětem, k čemu slouží uzel na kapesníku a co je to vlastně skleróza.

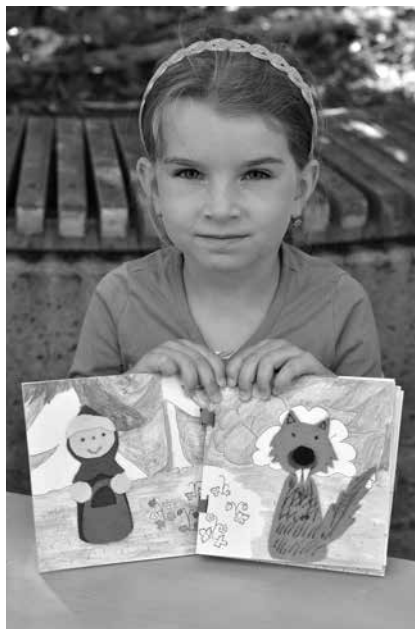

1. Povídání s vlkem o pohádkách a skleróze (foto J. Preclík)

Poté následovalo samotné čtení pohádky a dále dílnička.

Muzejní knihovnice nám pro tento program pomohly vyrobit jednoduché skládací knížky s pohádkou O Červené Karkulce. Děti měly na několika stranách shrnuté prostředí, ve kterém se pohádka odehrává (les, dům babičky, chaloupka s postelí) a knížku si měly za úkol dotvořit nalepením jednotlivých postavíček z filcu. Předstíhané části tělíčka Karkulky, babičky, vlků a myslivce jsme společně vlepili do knížky, kterou si děti mohly doma ještě vybarvit. Jednotlivé části obrázků byly totiž záměrně nedokolorované. Vlastní knížku si pak děti podepsaly a odnesly domů.

Na programu se vystřídal 24 žáků mateřské školky Písnička a příměstský tábor s 10 dětmi.

Hotová knížka (foto J. Preclík)

DNY EVROPSKÉHO DĚDICTVÍ

Martina Kaucká

Muzeum se každoročně zapojuje svým programem ke Dnům evropského dědictví. Jsou připraveny doprovodné aktivity k aktuálním výstavám, probíhají komentované prohlídky či přednášky a někdy také dílny jak pro dospělé, tak i pro děti. Tento rok byl program připraven převážně pro dětské návštěvníky a jejich rodiče. Nosným tématem se stalo **období středověku** a program probíhal jak v hlavní výstavě tohoto roku Středověké Ústí, tak v atriu muzea. Kromě běžných komentovaných prohlídek pro dospělé, jsme připravili také zábavné kostýmované prohlídky pro děti, ve kterých jsme představili středověké město Ústí s jeho obyvateli.

Rytířská stezka a střelba z luku (foto J. Preclík)

Prohlídka začínala na chodbě, před „branou“ do města odbíjením kostelních zvonů. Diváci se dozvídají, že do našeho města vedly čtyři brány, že se na noc zamykaly, že brána je hlídána branným a že dnes ve městě proběhne trh, na který jde suknářka prodávat sukno. Za vstup do města musí všichni braněmu zaplatit. Suknářka zaplatí i za všechny děti a ty jí slibují, že jí peníze vrátí, až si něco ve městě přivydělají.

Ocitáme se na trhu, kde hrnčířka nabízí a vychvaluje své dobré zboží. Děti zjistí, že v Ústí stála Hrnčířská brána a kde za branami byla „čtvrť“ hrnčířů. Obě ženy pak pochválí krásný úklid města před těmito trhy a objasní, že normálně je město plné smetí, odpadků a nehezky voní. Jediné, co město stále sužuje, jsou krysy. Suknářka připomene dětem, že jí dluží peníze za vstup do města, a proto by mohly krysy pochytyt a nechat si za to od radního zaplatit. Děti po místnosti sbírají 12 plyšových krys, které naházejí do pytle. Za odměnu dostávají mince, splatí svůj dluh a zároveň jim ještě jedna mince

zbyde na pozdější časy. Suknářka na trhu prodala své zboží a vydělané peníze jde věnovat nemocným a špitálu sv. Materny, kam společně odchází.

V místnosti, věnované kostelu sv. Materny se bratr Bonifác všech přítomných vyptává, jestli jsou zdraví, jestli náhodou nepřivlekli do města mor, jestli mají umyté uši a nemají vši... Hrnčířka ale pohotově odpoví, že vši mají přece všichni, bratra Bonifáce nevyjímaje. Děti se dozvědí o tom, jak i jednoduché nemoci byly nebezpečné. Posluchačům jsou představeny exponáty rozmístěné v místnosti.

Ale to už hrnčířka spěchá do druhého kostela, který město mělo, do kostela ke sv. Vojtěchu, a děti jsou nabádány, aby si prohlédly nedaleký ústecký hrad. Na hradě zatím probíhá výcvik hradních vojáků a děti jsou jimi verbovány do služby. Ti schopnější mohou sloužit na hradě Blansko, který si prohlíží na počítačové animaci ve výstavě. Dětem je ukázána „zbrojnice“, voják jim představí vystavené exponáty a dá jim potěžkat meč, helmu a brnění i drátěnou košili. Práce vojáka je totiž náročná, není jen tak pro nějakou padavku, a o tom už jim ale řekne své bratr Šiška, vysloužilce z husitských válek, který jako jediný v našem městě zůstal po bitvě Na Běhání.

Děti si vysloužily mince za odchyt krys (foto J. Preclík)

Bratr Šiška vypráví o bitvě Na Běhání (foto J. Preclík)

Bratr Šiška je mrzák, který stoupl na ježka a přišel o nohu. Pokud mu děti zaplatí 1 peníz, poví jim, jak se vše odehrálo. Děti dávají mrzákovi svůj vydělaný peníz a ten tedy dětem vysvětlí, co byl ježek za nástrahu a vypráví, jak bitva Na Běhání probíhala, kdo zvítězil a že bylo naše město vypáleno. A protože byly děti hodné a krásně poslouchaly, prozradí jim také, že pod památnou lípu uschoval tenkrát po bitvě poklad. On sám je již mrzák a pro poklad se nedostane, ale třeba oni budou mít štěstí a lípu najdou.

To už přichází bylinkářka, která dává Šiškovi mazání na jeho nemoci a skupinka si odvádí na chodbu, kde povídá o tom, jak se tenkrát léčilo, kdo léčil a čím, kterou bylinkou se léčí jaká nemoc a že si jde také natrhat květy lípy, která jí roste před domem. Všímavější děti rychle pochopí, že je to ta lípa, ve které mohou najít Šiškův poklad, a váček s penězi a sladkostmi rychle odhalí a skupinu podělí.

Po této prohlídce si všichni mohli vyzkoušet v atriu muzea střílet z kuše a luku, projít oblečení ve středověkém oděvu tréninkem a být pasován na

rytíře a získat meč z balonků a také si vlastnoručně vyrazit minci. V ateliéru muzejní pedagogiky se vyráběly šaškovské čepice a náramky pro princezny.

Program probíhal po oba dny. Kostýmovaná prohlídka zaujala učitele z ústecké školy a na základě toho jsme se rozhodli, že pro 1. stupeň základních škol budeme v následujícím roce tyto hrané scény nabízet také školám.

DEN ARCHEOLOGIE

Eliška Wiesnerová

Letos jsme v muzeu podruhé oslavili Mezinárodní den archeologie. Udělali jsme pořádný skok v historii lidstva a od ložské starší doby kamenné jsme přešli rovnou do středověku. Přímo v atriu muzea rozbila své ležení Skupina historického šermu Honesta. Postavila dobový stan s lavicemi a stoly, na ohništi opékala maso k obědu. Členové skupiny dokonce používali středověce vypadající stolní náčiní. Hlavním tahákem však byla vystoupení

Mgr. Milan Sýkora přednáší o hradech a husitech (foto J. Preclík)

s různými druhy zbraní (meči, holemi, dýkami, bijáky), při kterých návštěvníkům šermíři rovněž ukazovali, co všechno musel středověký bojovník obléknout, aby byl při souboji chráněn. A bylo toho hodně. Zbroj i zbraně si pak mohli návštěvníci potěžkat a vyzkoušet na vlastní kůži. Tvořivá dílna byla netradičně umístěna v kavárně. Malí návštěvníci si vyráběli náramky, měšce, do kterých přesně pasovala mince, kterou si sami vyrazili, a sestavovali vlastní erby. Při navrhování erbu si každý musel promyslet, která věc nebo činnost ho charakterizuje, a tu potom do erbu nakreslit. Dozvěděli jsme se tak, že některé děti mají rády míčové hry, knihy nebo procházky v lese, jiné televizi, počítač či hamburger. Odpoledne na návštěvníky čekala zajímavá přednáška Mgr. Milana Sýkory z Ústavu archeologické památkové péče v Mostě o husitství a hradech, především o Blansku a Kalichu. Zajímavé pohledy na hradní stavitelství v době husitských válek, doplněné trojrozměrnými modely zmiňovaných hradů, posluchače velmi zaujaly. A samozřejmě byla využita i výstava Středověké Ústí. Během dne se dvakrát uskutečnila komentovaná prohlídka. Cestu do muzea našlo 21. října více než sto dospělých a dětí a všichni odcházeli spokojení a s vlastnoručními výrobky.

Souboj s jednoručními meči v podání SHŠ Honesta (foto J. Preclík)

ZEMŘEL GENERÁL PORUČÍK JAROSLAV KLEMEŠ

Poslední žijící parašutista československého západního odboje vysazený za druhé světové války nad okupovaným územím zesnul letos 7. srpna ve věku 95 let. Narodil se 30. nebo 31. ledna 1922 ve slovenském Čadci jako dítě českého úředníka. Většinu života ale prožil v Brně na Ústecku.

Slovensko opustil z donucení v roce 1939 po vzniku samostatného Slovenského štátu. Rodina se vrátila do Čech. Jaroslav jako osmnáctiletý v roce 1940 uprchl na výzvu londýnské exilové vlády z okupované vlasti složitou cestou do Francie. Tam se zapojil do bojů proti nacistickému Německu a po porážce Francie skončil v Anglii. Prodělal sabotážní kurz, výcvik u paradesantních jednotek a další přípravu. V té době se jeho otec zapojil do odboje v Protektorátu, za což byl v roce 1943 nacisty popraven. Nasazení do boje se dočkal 17. února 1945, kdy v rámci Operace Platinum – Pewter vyskočil s padákem poblíž Nasavrku. Účastnil se odboje na Českomoravské vrchovině, kde hlavně organizoval leteckou přepravu vojenského materiálu. V závěru války se přesunul do Prahy, kde až do osvobození jako radiotelegrafista udržoval spojení s Londýnem a vládou v Košicích. Po válce se stal profesionálním vojákem a služba ho roku 1946 zavedla na sever Čech ke 2. pěšímu pluku v Litoměřicích. Jako západní voják byl v roce 1950 zatčen a 15 měsíců strávil ve vyšetřovací vazbě a byl odsouzen ke dvěma letům vězení za neoznámení trestného činu zrady. Součástí trestu byla degradace a odnětí všech vyznamenání. Následně ještě musel rok strávit v pracovním táboře v ústecké části Všebořice, kde před ním pobývali internovaní Němci spojení s nacistickým režimem. Po propuštění směl pracovat jen v dělnických profesích, nejdéle jako řidič místního ČSAD. Na Ústecku se poté oženil a usadil.

Jaroslav Klemeš (foto zdroj ČT 24)

Roku 1968 se dočkal částečné rehabilitace a v roce 1990 povýšení na podplukovníka v záloze. V roce 2013 byl prezidentem republiky jmenován do hodnosti generálmajora a následně na generálporučíka. V roce 2016 obdržel nejvyšší státní vyznamenání, Řád Bílého lva. (Martin Krsek)

OCENĚNÍ ÚSTECKÉHO MUZEA ZA ROK 2016

Pro rok 2016 byla do národní soutěže muzeí Gloria musaealis v kategorii muzejní výstava roku 2016 za Muzeum města Ústí nad Labem přihlášena výstava „**Plavba na páře**“. Výstava se věnovala dějinám paroplavby jako významnému historickému fenoménu dolního Polabí, který byl motorem změn ve společnosti 19. století a první poloviny 20. století. I když se nepodařilo zopakovat mimořádný úspěch ústeckého muzea z předešlého ročníku soutěže, tak páté místo v této kategorii je důkazem toho, že se u nás v Muzeu města Ústí nad Labem odvádí velmi kvalitní muzejní práce v rámci celé České republiky.

Dalším oceněním byla nominace mezi čtyřmi nejlepšími projekty v kategorii prezentace hodnot ceny Národního památkového ústavu České republiky Patrimonium pro futuro za rok 2016 pro Muzeum města Ústí nad Labem za výstavní projekty „**Plavba na páře**“ a „**Doerell a jeho svět**“. Kolegyně a kolegové z oblasti památkové péče tak ocenili dlouhodobé úsilí Muzea města Ústí nad Labem o popularizaci kulturního dědictví a spolupráci ústeckého muzea se státní památkovou péčí a jeho pozitivní přínos v této oblasti. (Václav Houfek)

TEN DRUHÝ ŽIVOT

Putovní výstava fotografií z vojenských misí se představila již v několika městech v rámci celé České republiky a prvních 14 dní v říjnu byla k vidění i v Muzeu města Ústí nad Labem pod záštitou primátorky Ing. Věry Nechybové. Výstavu v muzeu organizovalo Krajské vojenské velitelství v Ústí nad Labem.

Základní myšlenkou výstavy je seznámit návštěvníky s činností Armády ČR na misích v Kosovu, Afghánistánu, Iráku a Mali. Vybrané fotografie prezentují především prostředí, v němž příslušníci Armády ČR působí a které není příliš mediálně známé. Zachycují nebojové situace i vliv práce českých vojáků na každodenní život. Autory většiny fotografií jsou vojáci, doplňují je záběry profesionálních fotografek (Jarmily Štukové a Lenky Klicperové), které se touto problematikou zabývají.

Poselství fotografií bylo velmi silné, čišely z nich pohnuté osudy i statečnost. Výstavu mohl zhlédnout každý, kdo do muzea přišel, protože byla instalována ve foyer a vstup na ni byl zdarma. Navíc byl na výstavě přítomen kustod z řad válečných veteránů, který návštěvníkům o misích, armádě i fotografiích zajímavě vyprávěl a byl připraven zodpovědět případné dotazy. (Eliška Wiesnerová)

Fotografie z vojenských misí (foto J. Preclík)

„HISTORICKÉ PŘEDNÁŠKY „CESTY DO MINULOSTI“ 2017

Cyklus historických přednášek, který Muzeum města Ústí n. L. již tradičně organizuje, byl tentokrát zaměřen na pětisté výročí reformace, kterou koncem října 1517 odstartovalo uveřejnění 95 tezí Martina Luthera. Od března do prosince 2017 se pod názvem „**Reformace – myšlenky, osobnosti, otázky a problémy**“ uskutečnilo osm přednášek, které přinesly různé úhly pohledu na problematiku reformace i řadu reflexí interdisciplinárních témat, mnohdy souvisejících i s naším regionem.

Úvodní přednášku „*Reformní hnutí před vystoupením Martina Luthera*“ (22. 3.) zaměřila Jana Hubková (Muzeum města Ústí n. L.) na evropský rozměr aktivit heretického hnutí Valdenských a jeho snahy o zpřístupnění textu Písma v národním jazyce všem vrstvám obyvatelstva. Pozornost byla věnována i reformním trendům uvnitř katolických řádů (dominikáni, františkáni). V druhé přednášce (26. 4.) nazvané „*Martin Luther a jeho následovníci i oponenti v zrcadle dobového tisku*“ pak představila táž přednášející osobnost reformátora i rozmanitou odezvu na jeho vystoupení pomocí obrazové, textové i hudební roviny dobových letákových tisků. V rámci třetí přednášky (25. 5.) se Jiří Just z Historického ústavu AV ČR v Praze zaměřil na myšlenkové proudy v českém a německém jazykovém prostoru a zasvěceně přiblížil posluchačům téma „*Martin Luther a jednota bratrská – Průsečíky a mimoběžky obou reformací*“. Okolnosti a obsah náboženské polemiky mezi katolickým farářem a luteránským duchovním z doby třicetileté války představil 7. 6. Milan Svoboda (katedra historie FP TU Liberec) v regionálně zaměřené přednášce s emotivním názvem „*Kněžoure, dryáčníku! – Vyslanče d'áblův, lháři!*“.

Po prázdninové pauze následovaly dvě přednášky, které se týkaly vlivu reformace na vývoj umění. Muzikolog, výkonný umělec a pedagog Josef Šebesta zavedl 20. 9. posluchače do rudolfínské doby v přednášce „*Luteránská hudba v Praze kolem roku 1600*“, kterou doprovázela řada ukázek hudby autorů, z nichž někteří pocházeli ze severních Čech. Výtvarného umění a architektury se týkala šestá přednáška (25. 10.), jejíž autoři – prof. Jan Royt (ÚDU FF UK Praha) a Michaela Hrubá (katedra historie FF UJEP Ústí n. L.) – představili „*Koncepty luterské ikonografie na příkladu uměleckých děl z oblasti severozápadních Čech*“ a spojili vývoj v oblasti dějin umění

s historickým kontextem života měst. Dne 22. 11. se konala sedmá přednáška, v níž Jan Zdichynec (ÚČD FF UK Praha) představil téma „*Katolíci a luteráni ve vedlejších zemích České koruny*“ na řadě příkladů z Horní Lužice a Slezska 16. a počátku 17. století. Závěrečnou přednášku celého cyklu, nazvanou „*Čeští exulanti v luteránské Pirně (1621–1639)*“, pronesla 13. 12. prof. Lenka Bobková (ÚČD FF UK Praha), která se věnovala problematice života českých nekatolíků v ortodoxně luteránském prostředí saského pohraničního města, v němž uprchlíci z Čech v dané době tvořili až jednu třetinu obyvatel.

Jsme velmi rádi, že se i v roce 2017 podařilo získat řadu velmi kvalitních přednášejících z různých vědeckých a pedagogických institucí, kterým tímto za výbornou spolupráci děkujeme. Těší nás také pozitivní ohlasy návštěvníků, kteří se o témata živě zajímali a aktivně se účastnili závěrečných diskusí. Věříme, že nám zůstanou věrni a zaujme je i nová řada přednášek, kterou plánujeme na rok 2018. (Jana Hubková)

Přednáška doktora Jiřího Justa „Martin Luther a jednota bratrská“ z 25. 5. 2017, autora přednášky uvedla muzejnice Jana Hubková (foto J. Preclík)

DALŠÍ „POKLAD“ Z ROZTOK U POVRLŮ

Po skrýši s pokladem šlapaly nevědomky přes sedmdesát let čtyři generace majitelů staré chalupy v Roztokách u Povrlů. Tedy až do října letošního roku, kdy pod podlahou obývacího pokoje našli šest truhlic s věcmi ukrytými na konci druhé světové války. Nález předali pracovníkům ústeckého muzea. Po loňském objevu pozůstalosti stavitele lodí Adolfa Gubeho, o němž jsme v příspěvcích také psali, je to už druhý zajímavý soubor z malé vesničky Roztoky.

„Zvěštovali jsme místnost v patře a bourali příčku. Přítel je takový hledač pokladů, takže říkal, že se podívá pod prkna podlahy, když už je všechno tak rozbourané. Překvapivě objevil něco jako poklop, no a když ho zvedl, opravdu ten poklad našel,“ popsala okolnosti nálezu Natálie Žáčková (depot společně našli Kryštof Horký a Vladimír Žáček). Truhly různých velikostí a jeden obří hrnc skryvaly hlavně dobové oblečení od spodního prádla po kabáty. Válečná léta připomněla uniforma nacistické mládežnické organizace Hitlerjugend, která nesla ještě papírové visáčky a nebyla nikdy nošena. Zajímavostí jsou nepoužité látky včetně polotovaru k šití látkových kapesníků, svědčící o krejčovské aktivitě paní domu. Součástí depotu tvořil soubor obuvi – dámské, pánské civilní i vojenské. Typově vybočovala bedna mýdla, zřejmě válečný výrobek firmy Schicht, a nepoužité pláště na kola. To všechno

Hegenbarthovi stojící v roce 1941 s čerstvě narozeným synem před vchodem do domu. Otec Friedrich sloužil v té době jako německý voják na frontě. Starší fotka (vlevo) ho zachycuje ještě před válkou za služby u československé armády (foto Muzeum města Ústí nad Labem)

Skrýš se nacházela mezi klenbami přízemí a dřevěnou podlahou prvního patra
(foto J. Preclík)

sice dnes může působit jako staré krámy, ale v dobovém pohledu šlo o poklad, neboť textil, guma i mýdlo byly za války silně nedostatkovým zbožím. Oficiálně je bylo možné získat jen na přiděl tzv. na listky. Informačně cennou část „pokladu“ pak představují fotoalba umožňující poznání dobové podoby Roztok a jejich obyvatel.

„Babička se sem nastěhovala hned v květnu 1945 a ještě tu půl roku žila s původními německými majiteli, než šli do odsunu. Ani si tu jejich situaci nechci představovat... To bude určitě jejich. Nejraději bych to předala jejich potomkům, snad se přes muzeum alespoň o nález dozvědí,“ poznamenala matka nálezkyně Jarmila Žáčková.

Historici nález i skříš na místě zdokumentovali a truhly odvezli do muzea k dalšímu probádání. Podařilo se jim zrekonstruovat příběh pokladu. Dům patřil před rokem 1945 rodině Hegenbarthových, což prozrazovala i adresa na starých novinách. To byla smíšená česko-německá rodina. Původně šlo o „šifáckou“ rodinu, ale svůj labský člun ve dvacátých letech prodala. Tehdy totiž byla koruna silnou měnou a v inflaci zbídačeném Německu za utržené peníze Roztočtí mohli koupit dva velké činžovní domy v Drážďanech. Hlavní zdroj příjmů od té doby představoval nájem. Poklad schoval syn

Hlavním obsahem depotu byly textilie, ať už ve formě hotového oblečení, či jako krejčovský materiál (foto J. Preclík)

Hegenbarthových Friedrich, kterému bylo na konci války 36 let. V dobové kronice se o něm dochoval osobní záznam, že byl přátelský a rád chodil hrát karty do místního hostince a také, že byl vášnivým lovcem. To v nálezů dokládá několik fotografií z honu a také límec z ulovené lišky. Hlavu rodiny zachycují i vojenské fotografie, nejdříve je na nich v uniformě československého poddůstojníka a posléze v uniformě wehrmachtu. Jedna z truhel původně sloužila jako vojenský kufr a nese Hegenbarthovo jméno.

Dřevěná bedna s označením „Sudetenland – Bodenbach“ ukrývala boty, vedle civilních i boty wehrmachtu a československého četnictva (foto J. Preclík)

Před dvěma lety se ústecké muzeum podílelo také na vyzvednutí tzv. li-boucheckého pokladu, který přijel krátce před smrtí odkrýt syn původních majitelů Rudi Schlattner. Depot se skrýval v tajné místnosti na půdě a představoval stovky rozličných předmětů. Nález z Roztok je menší a méně pestrý, avšak jiného charakteru. Textilie v něm obsažené ukazují celé spektrum oblečení tuzemské rodiny a nejspíš umožní zrekonstruovat i výbavu nevěsty v první polovině 20. století.

Po zveřejnění zprávy o nálezů muzeum kontaktovala obyvatelka Benešova nad Ploučnicí, jejíž dědeček se jmenoval taktéž Hegenbarth a pocházel z Roztok. Historici se pokusí oslovit také přímé potomky původních majitelů domu prostřednictvím krajských novin v Německu. Mohly by totiž ještě žít děti Friedricha Hagenbartha, Anneliese a Friedrich, kterým by dnes bylo 82, resp. 77 let, a případně poskytnout doplňující informace. (Martin Krsek)

NOVÁ KNIHA O MINERÁLECH ČESKÉHO STŘEDOHOŘÍ

V listopadu 2017 vyšla nová publikace věnovaná minerálům Českého středohoří. Jde o dlouho očekávané shrnutí historických i současných znalostí o nerostech zdejší sopečné krajiny. Tým šesti autorů (Zdeněk Dvořák, Miroslav Radoň, Jiří Svejkovský, Oldřich Janeček, Pavel Dvořák a Petr Fuchs) zúročil své dlouholeté zkušenosti, terénní a badatelskou činnost v Českém středohoří a vytvořil souborné populárně-naučné dílo.

Nová kniha ve vitrině stejnojmenné výstavy trvající
od 10. 11. 2017 do 25. 3. 2018 (foto J. Preclík)

Celobarevná publikace má 256 stran. Je rozdělena na dílčí kapitoly obsahující přehled výzkumů a sběratelství, informace o třetihorním vulkanismu, obsáhlou část popisující 50 nejznámějších lokalit v Českém středohoří a okrajové části Lužických hor, a druhou obsáhlou část věnovanou charakteristice jednotlivých minerálů (zejména zeolitů). Samostatnou kapitolu pak tvoří tematika zkamenělých dřev, ložisek hnědého uhlí a polymetalických rud nebo těžba českého granátu. Nechybí ani podrobný seznam literatury, rejstříky a cizojazyčné resumé. Texty v knize jsou doplněny množstvím kvalitních fotografií minerálů. Na vzniku knihy spolupracovalo Muzeum města Ústí nad Labem, které je také jejím vydavatelem. Publikace byla vydána za finanční podpory Ústeckého kraje a dalších sponzorů. (Zuzana Vařilová)

EXPONÁTY MĚSÍCE

Exponáty měsíce v období květen až říjen 2017:

květen	Fotografie hradu Střekova (kolem r. 1900)
červen	Martináč hrušňový
červenec	Bronzová socha „Vítěz“ od sochaře Jana Štursy
srpen	Významné lokality orchidejí v ústeckém okrese
září	Kolekce vzorků dekoračního kamene
říjen	Každý střípek má své místo

Na první a čtvrté straně obálky:

Dnešní Mírové náměstí asi kolem r. 1830, model vyrobený počátkem 20. století,
severní frontě náměstí vévodí renesanční radnice (Rathaus) (foto J. Preclík)

Na druhé a třetí straně obálky:

Exponáty z výstavy Středověké Ústí (foto J. Preclík)

PŘÍSPĚVKY K ÚSTECKÉ VLASTIVĚDĚ
číslo 16

Vydalo © Muzeum města Ústí nad Labem
2017

Tisk: Jiří Bartoš – SLON, spol. s r. o., Ústí nad Labem

Náklad: 500 výtisků

Redakce, grafická úprava a sazba: RNDr. Zuzana Vařilová, Ph.D.

Jazyková redakce: Ivana Bublíková

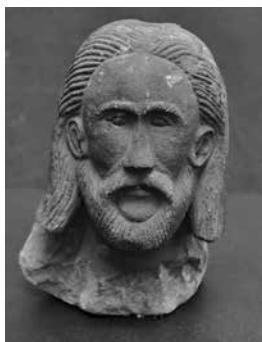
Redakční rada: Mgr. Václav Beran, Mgr. Václav Houfek, Helena Houfková,
Mgr. Martin Krsek, Mgr. Eliška Wiesnerová

Adresa: Muzeum města Ústí nad Labem, Masarykova 1000/3, 400 01

Ústí nad Labem, telefon: 475 210 937, web: www.muzeumusti.cz

Evidenční číslo MK ČR E 10794

ISSN 1213-1873

Vydalo Muzeum města Ústí nad Labem v roce 2017
ISSN 1213-1873

www.muzeumusti.cz